

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Risk management στη Διεθνή Πολιτική»

Η επίδραση του πολιτικού κινδύνου στις εθνικές οικονομίες Η περίπτωση του BREXIT

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Άννα Πασχάλη Σπηλιοπούλου

Τριμελής επιτροπή:
Νικήτας – Σπύρος Κουτσούκης
Μαρίνα Ελεθεριάδου
Πάνος Χουντάλας

Τελική έκδοση

Κόρινθος, 2022

UNIVERSITY OF THE PELOPONNESE
SCHOOL OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE & INTERNATIONAL
RELATIONS

Master of Arts in
“Risk management in Global Politics”

The impact of the political risk on the national economies
The BREXIT case

Master’s Dissertation

Anna Paschali Spiliopoulou

Supervisors:

Nikitas Spyros Koutsoukis

Marina Eleftheriadou

Panos Houndalas

Final version

Corinth, 2022

Φύλλο αξιολόγησης

Η διπλωματική εργασία με τίτλο «Η επίδραση του πολιτικού κινδύνου στις εθνικές οικονομίες, Η περίπτωση του Brexit» της Άννας Πασχάλη Σπηλιοπούλου αξιολογήθηκε από την τριμελή επιτροπή, τόσο ως προς την ποιότητα του κειμένου, όσο και ως προς την ποιότητα της προφορικής παρουσίασης και υπεράσπισης της διπλωματικής εργασίας ενώπιον ακροατηρίου.

Η διαδικασία αξιολόγησης της διπλωματικής εργασίας ολοκληρώθηκε την ... 2022 με γενική επίδοση:

- Καλώς
- Λίαν Καλώς
- Άριστα

Τα μέλη της τριμελούς επιτροπής:

1. Νικήτας Σπύρος Κουτσούκης
2. Μαρίνα Ελευθεριάδου
3. Πάνος Χουντάλας

ABSTRACT

This thesis was designed to examine the implications, consequences, risks and relationships that now arise from the United Kingdom's (UK) decision to leave the European Union (EU). The narrative of this decision is still being told regarding the aftereffect, the economy of the UK and in particular the balance of the trade and economic relationships that are being made between the UK and the European Union. The methodology used to achieve and accomplish this work is literature based. Most of the scientific articles used were in the English language. The literature seemed to be adequate and highly explanatory as the issue of Brexit seemed to be put under the microscope of the European Union and in the reflection of many countries. Moreover, European institutes and organizations were used in my research.

Keywords

Brexit, Political Risks, Economical Risks, European Union, Trade and Economic Relationships

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία διαμορφώθηκε με σκοπό να εξετάσει τις επιπτώσεις, τις συνέπειες, τα ρίσκα αλλά και τις σχέσεις που πλέον προκύπτουν με την απόφαση του Ηνωμένου Βασιλείου (ΗΒ) να αποχωρήσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Ακόμα γίνεται εξιστόρηση των επιδράσεων με τις οποίες έρχεται το ΗΒ αντιμέτωπο, της οικονομίας της Μεγάλης Βρετανίας αλλά και ειδικότερα των εμπορικών κι οικονομικών σχέσεων ισοζυγίου μεταξύ του Ηνωμένου βασιλείου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σχετικά με την μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για να επιτευχθεί και να υλοποιηθεί η παρούσα εργασία είναι βιβλιογραφική. Τα περισσότερα άρθρα επιστημονικού χαρακτήρα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν στην αγγλική γλώσσα. Η βιβλιογραφία φάνηκε να είναι επαρκής και άκρως επεξηγηματική καθώς το θέμα του Brexit φάνηκε να τίθεται στο μικροσκόπιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και στον προβληματισμό πολλών χωρών. Ακόμα ευρωπαϊκά ινστιτούτα και οργανισμοί χρησιμοποιήθηκαν στην βιβλιογραφική μου αναζήτηση.

Όροι Κλειδιά

Brexit, Πολιτικοί κίνδυνοι, Οικονομικοί κίνδυνοι, Ευρωπαϊκή Ένωση, Εμπορικές και οικονομικές σχέσεις

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με υποστήριξαν, πίστεψαν και ενθάρρυναν κατά τη διάρκεια της διπλωματικής μου εργασίας αλλά και των σπουδών μου στο τμήμα πολιτικής επιστήμης και διεθνών σχέσεων. Σημαντικό σημείο υπήρξε η κόρη μου που μου δίνει δύναμη να συνεχίζω και οι φίλοι μου. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές που με δίδαξαν όλα τα χρόνια των σπουδών μου και πολλοί από αυτούς φρόντισαν να με εμπνεύσουν και να με καθοδηγήσουν.

Τέλος, θα ήθελα να πω πως η εργασία μου έγινε με ενδελεχή έρευνα και ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το επίκαιρο ζήτημα του Brexit και την επόμενη μέρα για την Μεγάλη Βρετανία, όπου και αποσκοπώ να συνεχίσω την έρευνα και την αναζήτηση για την εργασία μου.

Άννα Πασχάλη Σπηλιοπούλου

Ιανουάριος 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Φύλλο αξιολόγησης	XII
ABSTRACT	XIII
Keywords.....	XIII
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	1
Όροι Κλειδιά	1
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
1.Επενδυτικοί κίνδυνοι	6
1.1 Συστημικός Κίνδυνος (Systemic Risk).....	6
1.2 Κίνδυνος Πληθωρισμού (Inflation Risk)	6
1.3 Συναλλαγματικός Κίνδυνος (Currency Risk).....	7
1.4 Κίνδυνος Επιτοκίου (Interest Rate Risk).....	7
1.5 Πιστωτικός Κίνδυνος (Credit Risk).....	7
1.6 Κίνδυνος Αγοράς (Market Risk).....	7
1.7 Κίνδυνος Ρευστότητας (Liquidity Risk).....	8
1.8 Λειτουργικός Κίνδυνος (Operational Risk).....	8
1.9 Κανονιστικός και Νομικός Κίνδυνος (Regulatory and Legal Risk).....	8
1.10 Κίνδυνος Συστημάτων Διαπραγμάτευσης	9
1.11 Κίνδυνος Διακανονισμού (Settlement Risk)	9
1.11 Κίνδυνος Συγκέντρωσης (Concentration Risk)	9
1.12 Πολιτικός Κίνδυνος (Political Risk).....	9
2. Πολιτικός Κίνδυνος	10
2.1 Κίνδυνος σφετερισμού	13
2.2 Κίνδυνος αλλαγής ρυθμιστικών πολιτικών.....	13
2.3 Κίνδυνος πολέμου και τρομοκρατίας	13
2.4 Κίνδυνος πολιτικής αναταραχής.....	14
2.5 Κίνδυνος επιβολής ελέγχου στις κινήσεις κεφαλαίων	14
2.6 Κίνδυνος μπουϊκοτάζ.....	14
2.7 Νομικός κίνδυνος.....	15
3.Brexit	15
4.Κόστος και Πλεονεκτήματα των Οικονομικών και Νομισματικών Ενώσεων	20
5.Οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ηνωμένου Βασιλείου	25
6.Οι επιπτώσεις του Brexit, οι απόψεις για αυτό και η επιρροή στη σχέση του Ηνωμένου Βασιλείου με την Ευρωπαϊκή Ένωση	30
Αναγνώριση κινδύνων κι εργαλεία ανάλυσης.....	35
Επίλογος.....	38
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	39

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για πολλά χρόνια το Ηνωμένο Βασίλειο (ΗΒ) έχει μία αμφιλεγόμενη στάση και προδιάθεση με την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), καθώς η ιστορία και τα στοιχεία κλείνουν πως το ΗΒ έδειξε να παίρνει τις αποστάσεις του από διαπραγματεύσεις, πλην εξαιρέσεων, από τις κεντρικές πολιτικές που εφάρμοζε η ΕΕ. Μερικές από αυτές τις δράσεις δεν έδειξε το ΗΒ να ταυτίζεται και να ενσωματώνεται ήταν το κοινό νόμισμα με την ΕΕ (ευρώ) και η ελεύθερη συνοριακή ζώνη Σένγκεν.¹ Στις 23 Ιουνίου του 2016 το ΗΒ και η ΕΕ αποφασίζουν να λάβουν ένα αμφιλεγόμενο διαζευκτήριο. Στις 29 Μαρτίου 2017, το ΗΒ αποφασίζει να ενεργοποιήσει το Άρθρο 50 της Συνθήκης της Λισαβόνας² με το οποίο δείχνει να είναι το εφελκυστικό μέσο για την έναρξη των διαπραγματεύσεων που θα ξεκινήσουν για την αποχώρηση του ΗΒ από την οικογένεια της ΕΕ, όπου και ολοκληρώθηκαν στις 14 Νοέμβριου του 2018. Οι ηγέτες της ΕΕ έδειξαν με την συνυπογραφή τους να συμφωνούν με την αποχώρηση του ΗΒ, αλλά το νομοθετικό σώμα της χώρας δεν ενέκρινε την απόφαση αυτή. Αυτό οδήγησε την τότε πρωθυπουργό της χώρας Τερέζα Μέι σε παραίτηση καθώς δεν κατάφερε ούτε και με την παράταση που ζήτησε από τους Ευρωπαίους εταίρους, ακόμα και με τροποποιήσεις να λάβει την επικύρωση από την Βουλή.

Η διαδοχή της έγινε από τον φανερά υπέρμαχο του Brexit³ Μπόρις Τζόνσον, ο οποίος και εκείνος συνάντησε δυσκολίες στα διαπραγματευτικά του καθήκοντα. Ο Μπόρις Τζόνσον έθεσε όμως νέες συμφωνίες ώστε να δώσει έμφαση στα συνοριακά ζητήματα με την Ιρλανδία. Η βουλή των κοινοτήτων η οποία είναι η υπεύθυνη για την επικαιροποίηση έθεσε νέα ζητήματα τα οποία καθυστέρησαν τις διαδικασίες και ο Μπόρις Τζόνσον έπρεπε να ζητήσει νέα αναβολή του Brexit από την ΕΕ και η οποία τέθηκε για τις 31 Ιανουαρίου του 2020. Η εξέλιξη του Brexit έδειξε πως ο Τζόνσον κατάφερε να πάρει την έγκριση της συμφωνίας από την Βουλή των Κοινοτήτων. Οι αντιδράσεις από τους Ιρλανδούς και Σκωτσέζους συνεχίστηκαν όπως και από το εσωτερικό του κόμματος. Ο όλος όχλος οδήγησε το ΗΒ σε εκλογές που και ορίστηκαν για την 12η Δεκεμβρίου του 2019. Τα ερωτήματα που δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο εκείνη ήταν πολλά και ποικίλα. Ιδιαίτερο ήταν το αίσθημα της αβεβαιότητας καθώς η Σκωτία και Βόρεια Ιρλανδία δεν είχαν δηλώσει σε τι πράξεις θα προβούν και στο ενδεχόμενο του Brexit και ποιες θα ήταν οι νέες συνθήκες με την ΕΕ. Το Brexit αποτελεί την μεγαλύτερη κρίση του ΗΒ μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Β΄ΠΠ). Αυτό έδειξε και το ψήφισμα που έδωσαν στην πλειοψηφία οι Βρετανοί πολίτες, καθώς ψήφισαν υπέρ της «εξόδου».

Οι σκέψεις που δημιουργήθηκαν με το Brexit ήταν πολλές. Το κύριο χαρακτηριστικό της παρούσας εργασίας είναι οι συνθήκες σε πολιτικοοικονομικό επίπεδο που επικρατούν αλλά και τα Πλεονεκτήματα των Οικονομικών και Νομισματικών Ενώσεων που προέκυψαν. Εξετάζονται όλα αυτά τα ζητήματα μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης που προκύπτει αλλά και μέσω

¹ Η Σένγκεν, είναι μία κομόπολη του Λουξεμβούργου στην οποία το 1985 η συνθήκη ανάμεσα στα κράτη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με στόχο την προοδευτική κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα, την καθιέρωση της ελεύθερης κυκλοφορίας στους υπηκόους των κρατών που υπέγραψαν, καθώς και την αστυνομική και δικαστική συνεργασία, υπεγράφη.

² Σε αυτό ορίζεται όλη η διαδικασία για την αποχώρηση ενός κράτους μέλους από την ΕΕ, εφόσον το επιθυμεί.

³ Ο όρος Brexit είναι σύνθετη λέξη και σχηματίζεται από τις λέξεις BRITISH & EXIT και αναφέρεται στην έξοδο του ΗΒ από την ΕΕ.

της εξιστόρησης που γίνεται για την διαδικασία που ακολουθήθηκε ώστε να φτάσει το ΗΒ στο διαζύγιο με την ΕΕ. Επιπλέον, ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ανάλυση και καταγραφή των βασικών επιπτώσεων σε Πολιτικό, Οικονομικό και Κοινωνικό επίπεδο με την αποχώρηση του ΗΒ από την ΕΕ. Η εργασία περιεργάζεται στοιχεία τόσο για την ίδια την χώρα όσο όμως και για τις συνέπειες που προκλήθηκαν γενικότερα.

Ωστόσο για να αποκτήσουμε μια σφαιρική άποψη θα πρέπει να γίνει μια ανάλυση των όσων απαρτίζουν το φαινόμενο του Brexit κι αρχικά των κινδύνων που αυτό θα επιφέρει στη βρετανική οικονομία.

1. ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Κάθε οικονομικά ενεργός πολίτης που ενδιαφέρεται για την πραγματοποίηση μίας επένδυσης, οφείλει να λάβει υπόψιν του ορισμένους κινδύνους. Οι κίνδυνοι αυτοί σχετίζονται με το ρίσκο που προκύπτει, καθώς δεν υπάρχει επένδυση χωρίς ούτε ένα μικρό βαθμό ρίσκου. Ο στόχος του επενδυτή είναι να πάρει το μέγιστο της απόδοσης της επένδυσής του ανάλογα και με το επίπεδο του ρίσκου. Ο κίνδυνος είναι στην ουσία και με απλούστερα λόγια είναι η έλλειψη της σιγουριάς σχετικά με το αν η απόδοση που πραγματοποιείται είναι ίση ή όχι της αναμενόμενης.

Τα χρηματοπιστωτικά μέσα μπορούν να παρουσιάσουν πολλούς και διαφορετικούς κινδύνους, ανάλογα με τη φύση τους και τα χαρακτηριστικά τους. Μία λάθος κίνηση συναλλαγής μπορεί να φέρει μείωση της αξίας ή και απώλεια του αρχικά επενδυμένου κεφαλαίου, αν όχι ενός ακόμα μεγαλύτερου ποσού που δρα ως κάλυψη ζημίας. Επιπλέον, υπάρχουν πολλοί παράγοντες, εσωτερικοί και εξωτερικοί που επηρεάζουν τις επενδύσεις. Για αυτόν τον λόγο είναι βασικό και απαραίτητο οι επενδυτές να γνωρίζουν καλά τη φύση των επενδύσεων, τον χαρακτήρα των επενδυτικών πράξεων και τα χαρακτηριστικά όλων των τύπων επενδυτικών κινδύνων (Μαλινδρέτου, 1998). Οι γενικοί επενδυτικοί κίνδυνοι είναι αυτοί που σχετίζονται με τη λειτουργία της αγοράς κεφαλαίων και του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Είναι από τους παράγοντες που επηρεάζουν μέσα του συστήματος όπως τα πιστωτικά ιδρύματα κ.α., και οι μεταβολές σε αυτούς τους κινδύνους μπορούν να επηρεάσουν την τιμή και την αξία μίας επένδυσης. Οι φορείς που εμπλέκονται στην κεφαλαιαγορά συνεχώς καταβάλουν προσπάθειες για προστασία και θωράκιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της αγοράς κεφαλαίων, ωστόσο αυτό δεν μπορεί να εξασφαλιστεί με απόλυτη σιγουριά ποτέ, καθώς υπάρχουν πολλοί ακόμα εμπλεκόμενοι παράγοντες. Οι κύριοι γενικοί κίνδυνοι είναι οι εξής (Prelium, 2018; Τράπεζα Πειραιώς, χ.χ.):

1.1 Συστημικός Κίνδυνος (Systemic Risk)

Ο συστημικός κίνδυνος είναι αυτός που αναφέρεται σε μία σειρά από αλυσιδωτές αντιδράσεις οι οποίες προκύπτουν λόγω αδυναμίας εκπλήρωσης υποχρεώσεων και έλλειψης ευθύνης και φερεγγυότητας. Όταν ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα δεν μπορεί να εκπληρώσει της ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις του, εμποδίζει άλλα ιδρύματα και επιχειρήσεις από το να εκπληρώσουν τις δικές τους ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις εγκαίρως. Εξαιτίας αυτών των πράξεων ενδέχεται να τεθεί σε κίνδυνο και η πελατεία των ιδρυμάτων. Αυτό το φαινόμενο είναι πιο συχνό στη λειτουργία των συστημάτων πληρωμών και στην εκκαθάριση συναλλαγών επί τίτλων.

1.2 Κίνδυνος Πληθωρισμού (Inflation Risk)

Ο κίνδυνος πληθωρισμού αφορά τον Γενικό Δείκτη Τιμών Καταναλωτή. Αν η πορεία αυτού του δείκτη αλλάξει και ξεφύγει από την προσδοκώμενη καθορισμένη πορεία, τότε κατά συνέπεια

επηρεάζεται και η πραγματική αξία του κεφαλαίου που επενδύθηκε, ενώ επίσης επηρεάζεται και η αναμενόμενη απόδοση.

1.3 Συναλλαγματικός Κίνδυνος (Currency Risk)

Ο συναλλαγματικός κίνδυνος έχει σχέση με το νόμισμα συναλλαγής. Συγκεκριμένα, αυτό το πρόβλημα παρουσιάζεται όταν το νόμισμα στο οποίο έγινε η επένδυση είναι διαφορετικό από το βασικό νόμισμα του πελάτη που έχει κάνει την επένδυση. Αν η ισοτιμία μεταξύ αυτών των νομισμάτων αλλάξει μέσα στον χρόνο, για τον οποιοδήποτε λόγο, τότε επηρεάζεται η αξία της ίδιας της επένδυσης, οι υποχρεώσεις των επιχειρήσεων και οι απαιτήσεις τους.

1.4 Κίνδυνος Επιτοκίου (Interest Rate Risk)

Ο κίνδυνος επιτοκίου αφορά τον κίνδυνο που έρχεται μετά από αύξηση του επιτοκίου στην αγορά. Θεωρείται μία από τις πηγές συστηματικού κινδύνου. Αυτό συμβαίνει επειδή οι μεταβολές των επιτοκίων είναι μία συνολική και συλλογική απόφαση, η οποία επηρεάζει την αγορά γενικότερα. Η αύξηση του επιτοκίου φέρνει μείωση της αξίας και της τιμής των μετοχών. Παράλληλα, οδηγεί τους πελάτες, εμμέσως πλην σαφώς, σε άλλες εναλλακτικές μορφές επένδυσης στις οποίες υπάρχουν προνόμια που προκύπτουν από την ύπαρξη του επιτοκίου. Συνήθως αυτός ο κίνδυνος επηρεάζει τα ομόλογα και τα παράγωγα χρηματοπιστωτικά μέσα.

1.5 Πιστωτικός Κίνδυνος (Credit Risk)

Ο πιστωτικό κίνδυνος είναι εν ολίγοις ο κίνδυνος και η αβεβαιότητα πως ο αντισυμβαλλόμενος σε μία συναλλαγή οικονομικής φύσης δε θα μπορέσει ή δε θα ενδιαφερθεί να εκπληρώσει (είτε εγκαίρως είτε εξ' ολοκλήρου) την συμβατική υποχρέωσή του. Με αυτό επέρχεται ζημία και ο κίνδυνος αυτός επιδρά σε διάφορα επίπεδα την επένδυση. Μπορεί να είναι σχετικός με έναν εκδότη και κατά συνέπεια με τα χρηματοπιστωτικά του μέσα ή να αφορά κάποιο πιστωτικό ίδρυμα, που συνεπώς επηρεάζει αρνητικά την εικόνα και την αξιοπιστία του. Ο πιστωτικός κίνδυνος μπορεί να παρουσιαστεί με πολλές διαφορετικές μορφές και ονομασίες, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού τύπων υποχρεώσεων και αντισυμβαλλόμενων.

1.6 Κίνδυνος Αγοράς (Market Risk)

Ο κίνδυνος αγοράς είναι ο κίνδυνος που υπάρχει στις επενδύσεις εξαιτίας γενικών αρνητικών μεταβολών στην αγορά. Τέτοιες μεταβολές είναι η μείωση της αξίας και των τιμών σε μετοχές, νομίσματα, εμπορεύματα, επιτόκια κ.α. αυτές οι μεταβολές φέρνουν μείωση στο επενδύόμενο κεφάλαιο. Ο κίνδυνος της αγοράς, μπορούμε να πούμε πως προκύπτει και από τον συνδυασμό άλλων κινδύνων που αλληλοεπιδρώντας φέρνουν αυτό το αποτέλεσμα. Αυτοί είναι ο κίνδυνος

επιτοκίου, ο συναλλαγματικός κίνδυνος, ο κίνδυνος μετοχών όπου μειώνονται οι τιμές των μετοχών και ο κίνδυνος εμπορευμάτων όπου μειώνονται οι τιμές στα εμπορεύματα.

1.7 Κίνδυνος Ρευστότητας (Liquidity Risk)

Ο κίνδυνος ρευστότητας είναι στενά συνδεδεμένος με την ζήτηση και τη προσφορά. Υπάρχει κίνδυνος ρευστότητας όταν ένα προϊόν δεν μπορεί να πωληθεί ή η πώλησή του είναι εξαιρετικά δύσκολη, ενώ το προϊόν δεν έχει λήξει ακόμα. Δηλαδή, όταν δεν υπάρχει ρευστότητα στην αγορά σε ένα ή περισσότερα χρηματοπιστωτικά μέσα. Έτσι η επένδυση ή η πώληση κεφαλαίων είναι και αυτή εξίσου δύσκολη. Με την έλλειψη της ρευστότητας αυξάνονται οι πιθανότητες για τα χρηματοπιστωτικά μέσα να γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης, κερδοσκοπίας και χειραγώγησης. Αυτό το είδος κινδύνου δύναται να αλλάξει καθώς αλλάζει και η ρευστότητα με το πέρασμα του χρόνου. Επίσης, είναι πιο συχνός σε αγορές που πραγματοποιούν συναλλαγές μικρού όγκου, σε νέες και αναδυόμενες αγορές και σε αγορές με πολύπλοκα χρηματοπιστωτικά μέσα.

1.8 Λειτουργικός Κίνδυνος (Operational Risk)

Ο λειτουργικός κίνδυνος αφορά την κακή και αναποτελεσματική λειτουργία μίας επιχείρησης. Οι παράγοντες εμφάνισης λειτουργικού κινδύνου είναι εσωτερικοί και εξωτερικοί. Στην περίπτωση που είναι εσωτερικοί, η διοίκηση της επιχείρησης είναι ακατάλληλη, η οργάνωση ανεπαρκής, τα αναγκαία επικοινωνιακά και πληροφοριακά συστήματα δυσλειτουργούν ή παύουν να λειτουργούν, γίνονται οργανωτικές αλλαγές και το ανθρώπινο δυναμικό δεν είναι υπό ορθή διαχείριση. Στους εξωτερικούς παράγοντες ανήκουν θέματα όπως οι τρομοκρατικές επιθέσεις και οι φυσικές καταστροφές. Όλα αυτά αυξάνουν τον κίνδυνο για αρνητικές επιπτώσεις στην επιχείρηση, τους μετόχους και τους επενδυτές. Υπάρχει μεγάλη πιθανότητα η ύπαρξη λειτουργικού κινδύνου να μη γίνεται αντιληπτή εκτός της επιχείρησης.

1.9 Κανονιστικός και Νομικός Κίνδυνος (Regulatory and Legal Risk)

Ο κανονιστικός και νομικός κίνδυνος υφίσταται σε δύο περιπτώσεις. Η μία περίπτωση είναι η ύπαρξη αλλαγών στο κανονιστικό και νομικό πλαίσιο που σχετίζεται με τις αγορές, τις σχετικές συναλλαγές, τις επενδύσεις και τη φορολόγηση (κυρίως των επενδύσεων) εντός της αγοράς. Η δεύτερη περίπτωση αφορά την ανικανότητα εκτέλεσης συμβάσεων εξαιτίας νομικών προβλημάτων. Αυτό συμβαίνει κυρίως όταν οι νομοθετικές και ρυθμιστικές διατάξεις είναι ασαφείς ή αόριστες και έτσι προκαλούν αβεβαιότητα του δικαίου και λανθασμένη νομική εκτίμηση. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι ορισμένες υπάρχουσες συμβάσεις και

συμφωνίες να θεωρούνται πλέον άκυρες ή ανίσχυρες. Ο κανονιστικός και νομικός κίνδυνος επηρεάζει πολλές πτυχές των επενδύσεων, αλλά κυρίως τους συμβαλλόμενους.

1.10 Κίνδυνος Συστημάτων Διαπραγμάτευσης

Ο κίνδυνος συστημάτων διαπραγμάτευσης αφορά τον κίνδυνο που υπάρχει για προσωρινή βλάβη ή διακοπή λειτουργίας του συστήματος διαπραγμάτευσης. Μέσα από αυτό το σύστημα γίνεται η διαπραγμάτευση στις οργανωμένες αγορές και του Πολυμερείς Μηχανισμούς Διαπραγμάτευσης. Όταν υπάρχει τέτοια βλάβη, η διαπραγμάτευση δεν είναι ικανή και αν το χρονικό διάστημα είναι αρκετό, μπορεί η λειτουργία της αγοράς να ταραχθεί και να πάψει να είναι ομαλή. Επέκταση αυτού του αποτελέσματος, είναι να υπάρχει πρόβλημα και με τους επενδυτές και τα συμφέροντά τους.

1.11 Κίνδυνος Διακανονισμού (Settlement Risk)

Ο κίνδυνος διακανονισμού υπάρχει σε περιπτώσεις όπου εντός ή εκτός μίας οργανωμένης αγοράς, δεν πραγματοποιούνται οι εκκαθαρίσεις των συναλλαγών, για ένα ή παραπάνω χρηματοπιστωτικά μέσα, αντίθετα από την συμφωνία των εμπλεκόμενων. Στην ουσία, το “φταίξιμο” είναι των αντισυμβαλλομένων που παίρνουν μέρος σε συστήματα πληρωμών και διακανονισμού συναλλαγών, όταν αυτοί δεν εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους. Συγκεκριμένα, ο κίνδυνος αυτός υπάρχει όταν ο ένας από τους δύο εμπλεκόμενους δεν παραδίδει τους τίτλους ή όταν ο ένας από τους δύο εμπλεκόμενους δεν καταβάλλει το χρηματικό ποσό που οφείλει για τους τίτλους. Αυτό το ρίσκο είναι σχετικά πιο εύκολο να ρυθμιστεί, όταν η αγορά είναι οργανωμένη, μέσα από συγκεκριμένες διαδικασίες. Στις μη-οργανωμένες αγορές, που λαμβάνουν χώρα εκτός χρηματιστηρίου, ο κίνδυνος διακανονισμού αυξάνεται μαζί με τον πιστωτικό κίνδυνο.

1.11 Κίνδυνος Συγκέντρωσης (Concentration Risk)

Ο κίνδυνος συγκέντρωσης εμφανίζεται όταν ο επενδυτής επενδύει όλους τους διαθέσιμους χρηματικούς πόρους του σε ένα και μόνο χρηματοπιστωτικό μέσο. Αυτός ο κίνδυνος είναι αποφευκτός. Ο τρόπος για να μην έρθει αντιμέτωπος ο επενδυτής με τον κίνδυνο συγκέντρωσης είναι να επενδύσει τα χρήματά του σε περισσότερα από ένα χρηματοπιστωτικά μέσα, τα οποία θα έχουν στοιχεία και χαρακτηριστικά διαφορετικά και παραπληρωματικά μεταξύ τους.

1.12 Πολιτικός Κίνδυνος (Political Risk)

Ο πολιτικός κίνδυνος είναι αυτός που εμφανίζεται στις επενδύσεις όταν υπάρχουν αλλαγές σε στρατιωτικό, πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, σε παγκόσμια εμβέλεια. Τέτοιες μεταβολές επηρεάζουν στενά τη πορεία των χρηματαγορών και κεφαλαιαγορών. Οι εξελίξεις σε αυτούς

τους τομείς μίας χώρας μπορούν να επηρεάσουν την αξία και την τιμή των χρηματοπιστωτικών μέσων της εκάστοτε χώρας και των επιχειρήσεων της χώρας αυτής, με τα οποία πραγματοποιούνται διαπραγματεύσεις. Σε αυτές τις αλλαγές υπόκεινται ειδικές κυβερνητικές αποφάσεις που αφορούν τη κοινωνική και οικονομική ζωή, πολιτικές ανωμαλίες, κυβερνητικές εκλογές κ.α. Ο πολιτικός κίνδυνος είναι το βασικό αντικείμενο μελέτης της παρούσας διπλωματικής εργασίας και θα αναλυθεί περαιτέρω στην αμέσως επόμενη υποενότητα.

Οι αποφάσεις που παίρνει ο επενδυτής στηρίζονται στην αναμενόμενη απόδοση και όχι στη πραγματική, για αυτό πρέπει αυτές οι δύο έννοιες να είναι διαχωρισμένες σωστά στο μυαλό του επενδυτή. Η απόδοση μίας επένδυσης μπορεί να είναι αποτέλεσμα μίας πρόσθετης εισροής εισοδήματος ή μίας καθαρά κεφαλαιακής απόδοσης. Συνεπώς, άλλες επενδύσεις μπορούν να οδηγήσουν σε αποταμίευση και άλλες σε ανατίμηση του κεφαλαίου που επενδύεται.

2. Πολιτικός Κίνδυνος

Ο πολιτικός κίνδυνος συνδέεται με τις πράξεις της κυβέρνησης που μειώνουν την αξία μίας επιχείρησης και εμποδίζουν τον επενδυτή από το να χρησιμοποιήσει προς όφελός του την περιουσία του. Ο πολιτικός κίνδυνος μπορεί αν υπάρχει σε όλες τις μορφές διακυβέρνησης και πολιτευμάτων. Επηρεάζεται από εξωγενείς ή ενδογενείς παράγοντες της χώρας ή και από έναν συνδυασμό αυτών. Επίσης, μπορεί αν εμφανιστεί και λόγω ιδιαίτερων κοινωνικοοικονομικών συνθηκών ή και πολιτικής πίεσης που ασκείται από διοργανώσεις όπως ΜΚΟ, κινήματα, κόμματα της αντιπολίτευσης κ.α. Η υπάρχουσα βιβλιογραφία για τον πολιτικό κίνδυνο φαίνεται να εστιάζει στις ξένες επενδύσεις, καθώς αυτό το κομμάτι των επενδύσεων μίας χώρας είναι και το πιο εύκολα μεταβαλλόμενο. Τα αποτελέσματα του πολιτικού κινδύνου δεν επηρεάζουν μόνο τους επενδυτές αλλά και την κυβέρνηση και την οικονομία ολόκληρης της χώρας (Busse & Carsten, 2007).

Ο πολιτικός κίνδυνος μπορεί να αντιμετωπιστεί με ορισμένα μέτρα και δράσεις, ωστόσο είναι σοφότερο και προτιμότερο να υπάρξει μέριμνα για πρόληψη και αποφυγή αυτού του κινδύνου. Η πρόληψη γίνεται με την βοήθεια τριών κατηγοριών μοντέλων απόδοσης του πιθανού κινδύνου (Busse & Carsten, 2007). Αυτά τα μοντέλα βασίζονται κατά κύριο λόγο σε μεταβλητές, ώστε να αντιμετωπίσουν πιθανές αβεβαιότητες και να περιγράψουν την πραγματική κατάσταση. Στη πρώτη κατηγορία ανήκουν τα στοχαστικά μοντέλα. Ο χαρακτήρας αυτών είναι πιο υποκειμενικός, καθώς προκύπτουν από τις γνώσεις και τις εμπειρίες των ανθρώπων. Το βασικό πλεονέκτημα αυτών των μοντέλων είναι πως είναι απλά στη χρήση και μπορούν να τα χειριστούν όλοι, κυρίως επειδή είναι καθαρά θεωρητικά και δεν έχουν σχέση με ποσοτικές

μεταβλητές. Το κυριότερο μειονέκτημά τους, είναι πως ο θεωρητικός τους χαρακτήρας, τα καθιστά λιγότερο αξιόπιστα σε σχέση με άλλα μοντέλα (Kobrin, 1979). Τα στατιστικά μοντέλα αναλύουν την πραγματικότητα και την υπάρχουσα κατάσταση μέσα από στατιστικά στοιχεία και ειδική ορολογία. Το βασικότερο πλεονέκτημα είναι η αξιοπιστία και η αποτελεσματικότητά τους, αφού δίνουν αποτελέσματα με αρκετά μεγάλη ακρίβεια. Το μειονέκτημά τους είναι πως για να γίνει σωστή χρήση των μοντέλων είναι απαραίτητες οι μαθηματικές και στατιστικές γνώσεις. Τα σενάρια είναι ένας συνδυασμός των στατιστικών και των στοχαστικών μοντέλων. Περιέχουν στοχαστικά στοιχεία και στατιστικές μεταβλητές, ενώ επίσης παρέχουν την δυνατότητα αναπαράστασης δράσεων (Kobrin, 1979).

Τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν για την αντιμετώπιση του πολιτικού κινδύνου όταν αυτός υπάρχει μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες. Πρώτα είναι τα τεχνικά μέτρα. Αυτά αφορούν την τεχνολογία και τον τεχνολογικό εξοπλισμό καθώς και την ασφάλεια αυτού και αποσκοπούν στην αποφυγή παραβίασης της κεντρικής ασφάλειας των συστημάτων. Στη συνέχεια έχουμε τα διοικητικά μέτρα. Διοικητικά είναι τα μέτρα που λαμβάνει η διοίκηση για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο εκ των έσω, με δικά της μέσα, όπως για παράδειγμα οι έρευνες αγοράς. Τελευταία είναι τα οικονομικά μέτρα. Αυτά αφορούν την οικονομική ασφάλεια και βιωσιμότητα, ενώ ταυτόχρονα αποσκοπούν στην αύξηση της ρευστότητας χωρίς προβλήματα (Butler & Domingo, 1998; Busse & Carsten, 2007).

Ο πολιτικός κίνδυνος εμφανίζεται όταν υπάρχει μία κατάσταση “πολιτικής σύγχυσης”, η οποία εξαρτάται από τη παρουσία κάποιων παραγόντων. Οι παράγοντες που συνιστούν πολιτικό κίνδυνο είναι έξι και είναι οι εξής:

- Η διοίκηση και οι διοικούντες. Μία διοίκηση μπορεί από μόνη της να είναι αρκετά καλά οργανωμένη και άρτια, τόσο σε κεντρικό όσο και σε περιφερικό επίπεδο. Παρόλα αυτά όμως, τα άτομα πίσω από τη κυβέρνηση και τη διοίκηση είναι πιο σημαντικά. Αν αυτά τα άτομα δεν έχουν τις απαραίτητες και τις επιθυμητές ικανότητες, δεξιότητες και γνώσεις, τότε η διοίκηση μπορεί να χάσει την υψηλή θέση της, την οργάνωση και την αξιοπιστία (Clark, 1997).
- Η ιδεολογική τοποθέτηση της κυβέρνησης. Η τοποθέτηση της κυβέρνησης μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τη πιθανότητα για αυξημένο πολιτικό κίνδυνο. Κυβερνήσεις με κομμουνιστικό χαρακτήρα για παράδειγμα, κατά τις οποίες η κυβέρνηση είναι βαθιά ενταγμένη στον οικονομικό έλεγχο της χώρας έχει περισσότερες πιθανότητες για πολιτικό κίνδυνο. Αντίθετα, κυβερνήσεις που ακολουθούν τις βάσεις και τα

χαρακτηριστικά του καπιταλισμού, που είναι και το κυρίαρχο οικονομικό σύστημα τη σήμερον ημέρα παγκοσμίως, υποστηρίζουν την ελεύθερη αγορά και περιορίζουν την παρέμβαση του κράτους σε σχετικά ζητήματα (Clark, 1997).

- Η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα των θεσμών. Ένα βασικό χαρακτηριστικό στοιχείο του πολιτικού κινδύνου είναι η αβεβαιότητα. Όταν η κυβέρνηση και οι πολιτικοί θεσμοί έχουν μεγάλη ευελιξία και προσαρμοστικότητα, η αβεβαιότητα που έρχεται με τις αλλαγές και τα νέα δεδομένα, μπορεί να μηδενιστεί. Έτσι με την προσαρμοστικότητα και την ευελιξία, η κυβέρνηση μπορεί να περιορίσει τον πολιτικό κίνδυνο (Clark, 1997). Αυτός ο παράγοντας είναι ιδιαίτερα σημαντικός στην εποχή που ζούμε, καθώς η παγκοσμιοποίηση, η ανάπτυξη της τεχνολογίας και της οικονομίας και δυσμενείς συνθήκες όπως μία πανδημία φέρνουν πάρα πολλές αλλαγές, μικρές και μεγάλες, στις οποίες πρέπει η κυβέρνηση να μπορεί να ανταπεξέλθει για να αποφύγει τον κίνδυνο.
- Τα δημογραφικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός πολιτισμού, η κουλτούρα και τα δημογραφικά στοιχεία ενός πληθυσμού είναι πράγματα που η κυβέρνηση πρέπει οπωσδήποτε να λαμβάνει υπόψη. Αυτό συμβαίνει εξαιτίας της σχέσης της με τα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά δρώμενα τα οποία αν δεν αντιμετωπιστούν σωστά, μπορούν να αυξήσουν τον πολιτικό κίνδυνο (Clark, 1997).
- Οι συνθήκες αγοράς εργασίας. Οι συνθήκες εργασίας, οι υποχρεώσεις, τα δικαιώματα και οι ευθύνες των εργοδοτών και των εργαζομένων και η φορολογία παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο, επειδή είναι οι παράγοντες που ελκύουν επενδυτές και πείθουν άτομα να ασχοληθούν με τις επενδύσεις. Οπότε σχετίζονται και με τον πολιτικό κίνδυνο των επενδύσεων, καθώς οι συνθήκες αγοράς εργασίας προκύπτουν από τη νομοθεσία και τη διακυβέρνηση (Clark, 1997).
- Η γεωπολιτική και διπλωματική θέση της χώρας. Αν μία χώρα και η κυβέρνησή της έχει ισχυρή θέση σε γεωπολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, τότε έχει αυξημένες πιθανότητες για οικονομική σταθερότητα και σιγουριά. Αυτή η σταθερότητα είναι ένα από τα βασικά κριτήρια των επενδυτών και συμβάλει στην πραγματοποίηση επενδύσεων σε χρηματοδοτικά κεφάλαια (Clark, 1997).

Ο πολιτικός κίνδυνος, για την καλύτερη κατανόησή του και την περαιτέρω ανάλυσή του, μπορεί να χωριστεί σε επτά κατηγορίες:

2.1 Κίνδυνος σφετερισμού

Ο κίνδυνος σφετερισμού αφορά τον κίνδυνο που υπάρχει για τη περίπτωση της εθνικοποίησης περιουσιακών στοιχείων ή κεφαλαίων από τη κυβέρνηση. Αυτή η εθνικοποίηση γίνεται με απερισκεψία, αυθαιρεσία, κάνει διακρίσεις και το κράτος δε καταβάλει δίκαιη αποζημίωση. Σε αυτή τη κατηγορία ανήκουν επίσης πράξεις όπως η πώληση περιουσιακών στοιχείων και η παραγωγή σε τιμές κατώτερες από αυτές της αγοράς. Μέσα από αυτή την απαλλοτρίωση οι ιδιοκτήτες και οι επενδυτές δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους την περιουσία τους. Οι περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες ακολουθούν σταδιακά την ιδιωτικοποίηση του δημόσιου φορέα, προσπαθώντας να αναπτυχθούν οικονομικά και να ξεφύγουν από αυτόν τον κίνδυνο (Le & Paul, 2006).

2.2 Κίνδυνος αλλαγής ρυθμιστικών πολιτικών

Εδώ υπάγεται ο κίνδυνος για αλλαγές στις ρυθμιστικές πολιτικές και το νομικό πλαίσιο που καθορίζεται από τη κυβέρνηση μίας χώρας, οι οποίες αλλαγές μπορούν να επηρεάσουν την επένδυση και να την μετατρέψουν σε αναποτελεσματική και άκαρπη. Αυτές οι αλλαγές συμβαίνουν συνήθως όταν αλλάζει η κυβέρνηση, επειδή η νέα κυβέρνηση έχει άλλες προτεραιότητες ή όταν το υπάρχον πολιτικό σύστημα καταστρέφεται. Σε αυτή τη κατηγορία των μεταβολών μπορούμε να εντοπίσουμε τους περιορισμούς σε εισαγωγές και εξαγωγές, την υπερβολική αύξηση της φορολογίας, την αυστηρότητα στην εργασιακή νομοθεσία κ.α. Παρόλα αυτά ο κίνδυνος μπορεί να μειωθεί αν η κυβέρνηση ενημερώσει τους επενδυτές για τις αλλαγές που πρόκειται να κάνει, πριν τις κάνει, ώστε αυτοί να πράξουν ανάλογα (Le & Paul, 2006).

2.3 Κίνδυνος πολέμου και τρομοκρατίας

Οι πολεμικές συγκρούσεις και οι τρομοκρατικές επιθέσεις είναι προβλήματα που μπορούν να συμβούν παντού και που διαταράσσουν περισσότερο από την οικονομία των χωρών. Όταν αυτές οι πράξεις συμβαίνουν σε συγκεκριμένα έθνη-κράτη ή γεωγραφικές περιοχές υπάρχει πολιτικός κίνδυνος πολέμου ή/και τρομοκρατίας. Ο πόλεμος και η τρομοκρατία επηρεάζουν την οικονομία με τρεις τρόπους. Αρχικά, οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να λειτουργήσουν σωστά, αρμονικά και εύρυθμα. Επίσης, υπάρχει δυνατότητα συγκρούσεις να στρέφονται εναντίον κάποιων συγκεκριμένων τομέων της βιομηχανίας και της οικονομίας. Τέλος, με τον πόλεμο και τη

τρομοκρατία τα σύνορα είναι πολύ πιθανό να κλείσουν και τα οδικά δίκτυα μπορεί να καταστραφούν, εμποδίζοντας έτσι την εισαγωγή και την εξαγωγή προϊόντων (Le & Paul, 2006).

2.4 Κίνδυνος πολιτικής αναταραχής

Η πολιτική αναταραχή ως έννοια εμπεριέχει και τον πόλεμο και την τρομοκρατία, όμως στον πολιτικό κίνδυνο μπορεί να αντιμετωπιστεί ως ξεχωριστή έννοια. Όταν μιλάμε για πολιτικές αναταραχές αναφερόμαστε σε δράσεις όπως απεργίες, διαμαρτυρίες, επαναστάσεις, πραξικοπήματα, εξεγέρσεις, κοινωνικά κινήματα κ.α. Αυτά συνήθως προκύπτουν όταν η κοινή γνώμη είναι ενάντια στο πολιτικό καθεστώς το οποίο μπορεί να είναι διεφθαρμένο, ανισόρροπο και να καταπατάει τα δικαιώματα των πολιτών. Οπότε είναι σαφές πως όσο πιο “σάπιες” και ετοιμόρροπες είναι οι βάσεις της κυβέρνησης και των πολιτικών συστημάτων, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες να εμφανιστεί πολιτική αναταραχή και να επηρεαστεί η οικονομία και η βιωσιμότητα των επενδύσεων (Le & Paul, 2006).

2.5 Κίνδυνος επιβολής ελέγχου στις κινήσεις κεφαλαίων

Σε αυτή τη κατηγορία ανήκουν πράξεις της κυβέρνησης που έχουν ως στόχο να περιορίσουν τις κινήσεις κεφαλαίων ώστε να περιορίσουν τις εισροές και τις εκροές αυτών, είτε εντός της χώρας, είτε από και προς την εγχώρια οικονομία. Αυτό γίνεται με μέτρα όπως περιορισμένη πρόσβαση στους τραπεζικούς λογαριασμούς, περιορισμός στη μεταφορά κεφαλαίων στο εξωτερικό, δημιουργία ορίων στην πώληση και αγορά διεθνώς των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων, έλεγχο ύψους εισαγωγών και εξαγωγών κ.α. Αυτά τα μέτρα προκαλούν αβεβαιότητα, κυρίως ως προς το χρονικό τους πλαίσιο και τη σοβαρότητά τους, η οποία προκαλεί πολιτικό κίνδυνο (Le & Paul, 2006).

2.6 Κίνδυνος μποϊκοτάζ

Αυτός ο κίνδυνος αφορά μποϊκοτάζ και κυρώσεις οι οποίες προέρχονται από τους καταναλωτές και σπανιότερα όταν αφορά συγκεκριμένες επιχειρήσεις από την ίδια τη κυβέρνηση. Αυτός ο χαρακτήρας των καταναλωτών εμφανίζεται όταν αυτοί είναι δυσαρεστημένοι και διαφωνούν με ορισμένες πολιτικές ή ενέργειες μίας επιχείρησης ή της χώρας στην οποία εδρεύει ή δραστηριοποιείται. Το μποϊκοτάζ συνήθως γίνεται ως ένδειξη διαμαρτυρίας απέναντι σε παραβίαση ανθρώπινων και εργασιακών δικαιωμάτων, έλλειψη μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος, περίεργες και ύποπτες συμφωνίες (κυρίως διεθνείς) κ.α. Έτσι η επιχείρηση ή η χώρα στην οποία βρίσκεται, παύει να είναι κερδοφόρα για τους επενδυτές (Le & Paul, 2006).

2.7 Νομικός κίνδυνος

Ο νομικός κίνδυνος έχει να κάνει με τη κατάσταση του νομικού πλαισίου της χώρας υποδοχής επενδύσεων και τη στάση της δικαστικής εξουσίας στις ξένες επιχειρήσεις. Ο κίνδυνος υπάρχει όταν η νομοθεσία της χώρας δεν είναι ευνοϊκή απέναντι στις ξένες επενδύσεις και όταν η δικαστική εξουσία έχει αρνητική στάση και δεν είναι αντικειμενική απέναντι στις ξένες επενδύσεις. Ωστόσο, ο κίνδυνος αυτός μειώνεται σημαντικά όταν η χώρα έχει υπογράψει τις διεθνείς συμβάσεις που σχετίζονται με τις διεθνείς επενδύσεις, το δόγμα του διαχωρισμού των εξουσιών και την αρχή του κράτους δικαίου (Le & Paul, 2006).

Έχοντας λοιπόν στη διάθεσή μας τα παραπάνω δεδομένα, μπορούμε να προχωρήσουμε στην παρατήρηση του Brexit υπό το πρίσμα του πολιτικού κινδύνου που δημιουργεί.

3. Brexit

Στις 23 Ιουνίου του 2016 οι πολίτες της Βρετανίας αποφάσισαν μετά από δημοψήφισμα, πως επιθυμούν το Ηνωμένο Βασίλειο να αποχωρήσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Από το σύνολο των ψήφων, το 51,9% ήταν υπέρ της αποχώρησης που σήμερα είναι γνωστή ως “Brexit” (= British Exit). Στις 29 Μαρτίου του 2017 η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ενεργοποίησε το άρθρο 50 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο αφορά τον τρόπο με τον οποίο επιτρέπεται να αποχωρήσει από την Ένωση ένα κράτος-μέλος της. Με βάση αυτό το άρθρο η αποχώρηση μπορεί να γίνει δύο χρόνια μετά από την ενεργοποίησή του. Τον Απρίλιο του 2017 τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συγκεκριμένα οι ηγέτες αυτών, παρουσίασαν ορισμένους στόχους της ΕΕ για τη διαπραγμάτευση της Συμφωνίας Αποχώρησης. Τον Μάρτιο του 2018, μετά από σχεδόν έναν χρόνο, η ΕΕ με τη συμφωνία όλων των κρατών μελών, έθεσε κάποιους στόχους για την μελλοντική σχέση της με το Ηνωμένο Βασίλειο. Στις 29 Μαρτίου του 2019 όπως και στις 12 Απριλίου του 2019, η αποχώρηση της Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση αναβλήθηκε. Τον Οκτώβριο του 2019 οι ηγέτες των 27 σε αριθμό κρατών μελών της ΕΕ, αποφάσισαν την έγκριση της αναθεωρημένης συμφωνίας αποχώρησης και της αναθεωρημένης κοινής πολιτικής διακήρυξης για τις μελλοντικές σχέσεις του Ηνωμένου Βασιλείου με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο Οκτώβριος ήταν και ο τελευταίος μήνας που η αποχώρηση της Βρετανίας πήρε αναβολή. Στις 31 Ιανουαρίου του 2020 η αποχώρηση έγινε και επισήμως.

Οι διαπραγματεύσεις που συνέβησαν καθ’ όλη τη διάρκεια αυτής της ιστορίας, έγιναν υπό έναν κοινό διαπραγματευτή που αντιπροσώπευσε και τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ, τον Michael Barnier. Φυσικά, τις αποφάσεις δεν τις έλαβε μόνος του, αλλά με τη συνεργασία διαπραγματευτικής

ομάδας της ΕΕ, που αποτελείται από μέλη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Αυτές οι διαπραγματεύσεις έγιναν μέσα από μία ειδική διαδικασία που υπόκειται στο Άρθρο 50, η οποία πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες. Όλες οι διαπραγματεύσεις έγιναν με στενή παρακολούθηση και συνεχή έλεγχο. Παράλληλα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενημερώνεται τακτικά σχετικά με τη διεκπεραίωση των διαπραγματεύσεων, τις θέσεις του συμβουλίου και τις πιθανές αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Συνεπώς πραγματοποιεί ψηφίσματα σχετικά με το Brexit, τα οποία το Συμβούλιο και η διαπραγματευτική ομάδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι υποχρεωμένοι να λαμβάνουν υπόψη. Η αρχική συμφωνία αποχώρησης, όπως και η αναθεωρημένη που εγκρίθηκε εν τέλει, είχε ως σκοπό την οργανωμένη και ομαλή αποχώρηση της Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αποσκοπούσε επίσης στο να μειώσει την αβεβαιότητα και τον πολιτικό κίνδυνο. Τέλος, από του βασικότερους στόχους ήταν η μείωση των αρνητικών επιπτώσεων που μπορεί να έχει αυτή η πράξη απέναντι στους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τις διοικήσεις της ΕΕ και του ΗΒ. Η συμφωνία εγκρίθηκε από τον Βρετανό πρωθυπουργό και τους ηγέτες των κρατών μελών της ΕΕ, στις 17 Οκτωβρίου του 2019. Παρομοίως, η κοινή πολιτική διακήρυξη, στην αρχική και στην αναθεωρημένη μορφή της, αποτελεί μία συμφωνία σχετικά με τις μελλοντικές σχέσεις του ΗΒ με την ΕΕ μετά την αποχώρηση. Περιλαμβάνει τους βασικούς τομείς στους οποίους είναι απαραίτητη η αρμονική συνεργασία. Μερικά από αυτά που προβλέπει είναι η σύναψη συμφωνίας ελεύθερων συναλλαγών και την δυνατότητα σύναψης ειδικών συμφωνιών και διευθετήσεων των θεμάτων που το ενδιαφέρον για αυτά είναι αμοιβαίο. Αυτά μπορούν να είναι εμπορικά, οικονομικά ή αμυντικά θέματα (Υπουργείο Εξωτερικών, 2021).

Η έξοδος της Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν κάτι που δεν περίμεναν πολλοί. Αρχικά η διανομή των ψήφων δείχνει πως το ποσοστό των ατόμων υπέρ και κατά της εξόδου ήταν παρόμοιο. Δηλαδή η απόφαση πάρθηκε με μικρή διαφορά στις ψήφους. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί πως το Λονδίνο, η πρωτεύουσα του Ηνωμένου Βασιλείου και η κυριότερη οικονομική, πολιτική, πολιτισμική -και όχι μόνο- δύναμη της χώρας ήταν κατά του Brexit με το 72% των πολιτών του να ψηφίζει πως δεν επιθυμεί την αποχώρηση (Arnorsson & Zoega, 2008). Έτσι μία χώρα που στο πέραςμα του χρόνου έχει δείξει σταθερή στους θεσμούς που ακολουθεί, που έχει εξωστρεφή εξωτερική πολιτική πήρε μία πολύ σημαντική και σοβαρή απόφαση, η οποία προκάλεσε ταραχή και αστάθεια στις χρηματοπιστωτικές αγορές και προετοίμασε το έδαφος για πολιτική και συνταγματική κρίση.

Οι δύο βασικοί λόγοι για τους οποίους ο λαός και η κυβέρνηση της Βρετανίας ήθελαν να απομακρυνθούν από την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι το ζήτημα της μετανάστευσης και η εξασφάλιση της εθνικής αυτονομίας. Συγκεκριμένα, οι υποστηρικτές του κινήματος του Brexit

υποστήριξαν πως το Ηνωμένο Βασίλειο δεν είναι αρκετά δυνατό ώστε να σταματήσει την εισροή μεταναστών από τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ και για αυτό θα έπρεπε να αποκοπεί. Επίσης, υποστήριξαν πως οι κανόνες της ενιαίας αγοράς που ακολουθεί η ΕΕ εμποδίζει τη κυριαρχία της Αγγλίας και την ικανοποίηση του πολιτισμού της. Η ενιαία αγορά σχετίστηκε άμεσα με τη μετανάστευση, καθιστώντας αυτές τις δύο έννοιες αλληλεξαρτούμενες στο πλαίσιο του δημοψηφίσματος (Arnorsson & Zoega, 2008).

Αναφορικά με την ηλικιακή ομάδα των ανθρώπων που ψήφισαν ισχύει ότι υπάρχει ένας διχασμός. Οι πολίτες του Ηνωμένου Βασιλείου που έμειναν δυσαρεστημένοι με την πορεία του δημοψηφίσματος έσπευσαν να κατηγορήσουν τις νεότερες γενιές και τους μετανάστες για τον τρόπο που ψήφισαν, ενώ έκαναν επίκληση στην μετανάστευση ως παράγοντα για την ανισότητα της κατανομής των ψήφων στην επικράτεια της χώρας. Παρόλα αυτά αποδείχθηκε αρχικά στη συνέχεια πως οι νεότερες γενιές και οι μετανάστες ψήφισαν κατά της αποχώρησης της Βρετανίας από την ΕΕ, ζητώντας απλά μερικά προνόμια μέσα από τις ψήφους τους για τη δικαιότερη και σωστότερη διαχείριση της χώρας τους. Οι άνθρωποι ηλικίας 50 ετών και πάνω, ήταν αυτοί που ψήφισαν σε μεγαλύτερο ποσοστό από όλες τις ηλικιακές ομάδες, πως το ΗΒ πρέπει να γίνει ανεξάρτητη (Dorling, 2016). Ο αριθμός όμως των πολιτών ηλικίας μικρότερης από 50 ετών που άσκησε το δικαίωμα της ψήφου ήταν σχετικά μικρό. Με βάση μελέτες που έχουν γίνει πάνω στο θέμα, φαίνεται πως ο λόγος που οι νεότεροι διάλεξαν να απέχουν από το δημοψήφισμα είναι το αίσθημα της απογοήτευσης και της προδοσίας που ένιωσαν από το κράτος. Συγκεκριμένα, το συναίσθημα του θυμού και η επιθυμία για αποστροφή ήρθε στα άτομα έως και 50 ετών εξαιτίας της έλλειψης οικονομικής, υγειονομικής και γενικής υποστήριξης από τους ηγέτες της χώρας. Η Βρετανία σε αντίθεση με άλλες χώρες της Ευρώπης συνεχώς οδηγείται σε ελλιπή χρηματοδότηση της εκπαίδευσης, αύξηση των μαθητικών και φοιτητικών δανείων και κατ' επέκταση και του χρέους των φοιτητών, ενώ ταυτόχρονα οι εργασιακές συμβάσεις δεν προάγουν την σταθερότητα και η στέγαση είναι οικονομικά δυσπρόσιτη (Dorling, 2016).

Η σχέση του Ηνωμένου Βασιλείου με την Ευρωπαϊκή Ένωση είχε πάντα προβλήματα. Η Βρετανία αποφάσισε να απέχει από τη διακήρυξη Σούμαν το 1950, η οποία αναφερόταν στην ενοποίηση της βιομηχανίας του άνθρακα με αυτή του χάλυβα. Το 1955 το ΗΒ αποσύρθηκε από την επιτροπή Spaak που “κατασκεύαζε” την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, θεωρώντας πως είναι από μόνη της μία παγκόσμια δύναμη. Το 1962 ο Gaitskell εναντιώθηκε στις διαπραγματεύσεις που έπαιρναν μέρος στις Βρυξέλλες, λέγοντας πως με το να γίνει μέλος η Βρετανία θα χάσει την ιστορία της και την ανεξαρτησία της (Young, 1998). Στη συνέχεια σε προσπάθεια της Αγγλίας να γίνει μέλος, το 1963 και το 1965 ο de Gaulle απέρριψε και τα δύο

αιτήματα. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική και το Ευρωπαϊκό Δημοσιονομικό Σύστημα έθεσαν πολιτικές που δεν ευνοούσαν το ΗΒ και ήταν ακατάλληλες για αυτό. Τα υπόλοιπα μέλη συνεχώς υιοθετούσαν πολιτικές αντίθετες με τις πεποιθήσεις της Βρετανίας, αναγκάζοντας την ύπαρξη πολιτικών εξαιρέσεων για την χώρα. Το ΗΒ δεν συμβιβάστηκε με την ενσωμάτωση ως πολιτικό σχέδιο, ενώ επίσης έδειξε πολλές φορές προτίμηση στις Ατλαντιστικές επιλογές σε σύγκριση με τις επιλογές της ΕΕ. Επιπλέον, η Βρετανία είχε πάντα αντίπαλη στάση απέναντι στη διπλωματία της Ένωσης αντί να το δει ως ευκαιρία για σύναψη συμμαχίας με τα υπόλοιπα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το βασικότερο πρόβλημα όμως, ήταν η συνεχείς αναταραχές εντός της πολιτικής της Αγγλίας, καθώς υπήρχαν διχασμοί μεταξύ των κομμάτων αλλά και εντός των κομμάτων, οι οποίες γινόντουσαν περισσότερο έντονες λόγω της κατάστασης στο εσωτερικό του Westminster (Bulmer & Quaglia, 2018).

Οι διαπραγματεύσεις ξεκίνησαν με την ομιλία της πρωθυπουργού στο Lancaster House, όπου έγινε αναφορά στους στόχους και τις επιθυμίες της Βρετανίας. Αρχικά, εκφράστηκε η πρόθεση για τη σύναψη μίας αποκλειστικής συμφωνίας ελεύθερου εμπορίου του ΗΒ με την ΕΕ. Έπειτα έγινε αναφορά στην επιθυμία για ανάκτηση της εξουσίας σχετικά με τη μετανάστευση και τους βρετανικούς νόμους καθώς και για τον τερματισμό της δικαιοδοσίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Στη συνέχεια, η πρωθυπουργός εξέφρασε πως θεωρεί αναγκαία την αποφυγή αυστηρών συνόρων με την Ιρλανδία. Επίσης έγινε διαπραγμάτευση για την εγγύηση των δικαιωμάτων των πολιτών της ΕΕ που ζουν στο ΗΒ και των δικαιωμάτων των Βρετανών υπηκόων που ζουν σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ (May, 2017a). Το 2017 η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου προχώρησε στην έκδοση μίας Λευκής Βίβλου, στην οποία ανήκουν τα παραπάνω αιτήματα, αφού πρώτα έχουν υποστεί ορισμένη επεξεργασία. Στη συνέχεια το ΗΒ επικαλέστηκε το άρθρο 50.

Η απάντηση της ΕΕ ήρθε τον Απρίλιο του 2017. Η άποψη της Ένωσης ήταν πως χρειάζεται μία σταδιακή προσέγγιση στις διαπραγματεύσεις και πως αυτές πρέπει να διέπουν από κάποιες βασικές αρχές. Περαιτέρω, η ΕΕ υποστήριξε πως ένα κράτος που δεν είναι μέλος της δεν έχει ίδιες υποχρεώσεις, ίδια δικαιώματα και ίδια οφέλη με ένα κράτος που είναι μέλος της, συνεπώς δεν μπορεί να υπάρξει διάκριση στην εφαρμογή της ελευθερίας της ενιαίας αγοράς. Επίσης, εδώ έγινε αναφορά για πρώτη φορά στην διαίρεση της διαπραγμάτευσης σε δύο κατηγορίες: τη φάση δημιουργίας όρων για την έξοδο και την φάση δημιουργία όρων για τη μελλοντική σχέση ΗΒ-ΕΕ, ενώ σημειώθηκε πως η δεύτερη φάση θα μπορούσε να ξεκινήσει μόνο όταν είχε υπάρξει σημαντική πρόοδος στη πρώτη φάση (European Council, 2017). Η επόμενη κίνηση ήρθε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το οποίο επιβεβαίωσε πως η συμμετοχή στην ενιαία αγορά έρχεται με

την αποδοχή των υπόλοιπων όρων, τους οποίους η Βρετανία δεν ήταν πρόθυμη να δεχτεί, ενώ επίσης προειδοποίησε πως δεν επιτρέπεται η σύναψη συμφωνίας του ΗΒ με οποιοδήποτε κράτος μέλος της ΕΕ μεμονωμένα (European Parliament, 2017). Έτσι τα θέματα που συζητήθηκαν στον πρώτο γύρο διαπραγματεύσεων ήταν η συνεισφορά του ΗΒ στον προϋπολογισμό της ΕΕ, η κατανομή των περιουσιακών στοιχείων και των υποχρεώσεων περί συνταξιοδότησης, ο τερματισμός προγραμμάτων χρηματοδότησης του Ηνωμένου Βασιλείου, τα δικαιώματα, οι υποχρεώσεις, η υγειονομική ασφάλιση και περίθαλψη των υπηκόων της ΕΕ που ζουν στο ΗΒ κι αντίστροφα και τέλος, οι ρυθμίσεις στα σύνορα με την Ιρλανδία και το Γιβραλτάρ. Τον Σεπτέμβριο του 2017 η πρωθυπουργός μίλησε για τη πρόθεση της να τιμήσει τις οικονομικές δεσμεύσεις που ανέλαβε το ΗΒ όσο ήταν μέλος της ΕΕ, να προστατεύσει νομικά τους υπηκόους της ΕΕ που μένουν στο ΗΒ, να αποδεχτεί την εμπλοκή του ΔΕΚ στην επίλυση ζητημάτων σχετικά με τα δικαιώματα, ενώ ζήτησε και μία προσαρμοστική περίοδο δύο ετών (May, 2017b).

Η τελική απόφαση πάρθηκε από τις δύο πλευρές τον Δεκέμβριο του 2017. Σύμφωνα με αυτήν την απόφαση τα δικαιώματα για του υπηκόους κάθε πλευράς που ζουν στην αντίθετη πλευρά εξασφαλίστηκαν, μόνο για αυτούς που άσκησαν το δικαίωμα μετακίνησης πριν την αποχώρηση της Βρετανίας. Επίσης, επετεύχθη συμφωνία για την αποφυγή σκληρών συνόρων με την Ιρλανδία. Τρίτον, τα δύο μέρη συμφώνησαν στη χρήση κοινής μεθοδολογίας για τον υπολογισμό του οικονομικού διακανονισμού. Σε όσα θέματα δεν βρέθηκαν λύσεις αποδεκτές και από τις δύο πλευρές, η Βρετανία δεσμεύτηκε να ακολουθήσει την πλήρη ευθυγράμμιση με τους κανόνες της ενιαίας αγοράς της τελωνειακής ένωσης, οι οποίοι αποσκοπούν στην επιτυχή συνεργασία του Βορρά με τον Νότο. Έχοντας συνάψει αυτή τη συμφωνία ήρθε η στιγμή για τη διαπραγμάτευση σχετικά με τις μελλοντικές σχέσεις των δύο πλευρών. Τα δύο κομμάτια που έπρεπε να συζητηθούν ήταν η μεταβατική περίοδος και η πιθανότητα για δωρεάν τελωνειακή συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών. Η μεταβατική περίοδος ορίστηκε ως ο χρόνος από το Brexit, δηλαδή τις 29 Μαρτίου του 2019, έως το τέλος του έτους 2020. Οι προσδοκίες της May έγιναν στη συνέχεια πιο ρεαλιστικές και οι διαπραγματεύσεις για την εμπορική συμφωνία συνεχίστηκαν (Bulmer & Quaglia, 2018).

Με παγιωμένη την αποχώρηση του ΗΒ από την ΕΕ λοιπόν, εύλογο θα ήταν να εξετάσουμε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα μιας ένωσης με ο, τι αυτό συνεπάγεται για τα κέρδη και τα οφέλη της οικονομίας του ΗΒ από τη συμμετοχή του στην ΕΕ.

4. Κόστος και Πλεονεκτήματα των Οικονομικών και Νομισματικών Ενώσεων

Οι οικονομικές και νομισματικές ενώσεις είναι μία έννοια ενωτικής δύναμης του οικονομικού τομέα, της οποίας ο σκοπός είναι η εύνοια για όσους ανήκουν στην εκάστοτε ένωση, η απόλαυση διάφορων προνομίων και η ειδική μεταχείριση αναφορικά με τον κλάδο της αγοράς. Στην ουσία μία οικονομική ή νομισματική ένωση μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία συμμαχία μεταξύ φορέων ή χωρών, στην οποία το βασικότερο προτέρημα είναι η ύπαρξη οικονομικών και εμπορικών πλεονεκτημάτων, τα οποία δεν μπορούν με τίποτα να υπάρξουν για όσους δεν ανήκουν στην ένωση, μηδενός εξαιρουμένου.

Αυτές οι ενώσεις δημιουργήθηκαν από τα αρχαία ακόμα χρόνια. Μέχρι και σήμερα μέσα από την νομισματική ένωση μπορεί να δημιουργηθεί μία ενιαία αγορά στην οποία οι διεθνείς συναλλαγές και το διεθνές εμπόριο μπορούν να ανθίσουν, καθώς ευνοούνται σημαντικά. Ένα κύριο χαρακτηριστικό της σχέσης των χωρών που ανήκουν σε μία τέτοια ένωση είναι πως μπορούν να μεταφέρουν και να προσφέρουν υπηρεσίες, κεφάλαια, αγαθά και εργασία χωρίς κανέναν περιορισμό. Ωστόσο για να υπάρχουν οι απαραίτητες βάσεις για την ανάπτυξη μίας σταθερής οικονομίας, είναι σημαντικό οι συναλλαγματικές ισοτιμίες να παραμένουν μονίμως σταθερές. Η οικονομική ενοποίηση μπορεί να αναφέρεται στην ενοποίηση των αγορών ή την ενοποίηση των οικονομικών πολιτικών. Η ενοποίηση των αγορών είναι εν ολίγοις μία ενοποίηση στην οποία υπάρχει μία ενιαία αγορά που ακολουθεί κάποιους βασικούς κανόνες που είναι κοινοί για όλα τα μέλη της ένωσης. Η ενοποίηση των οικονομικών πολιτικών είναι στην πραγματικότητα μία έννοια που χαρακτηρίζεται συχνά ως ασαφής ή και αμφιλεγόμενη. Αφορά την πολιτική που ακολουθούν τα μέλη μίας ένωσης για τα οικονομικά και εμπορικά τους ζητήματα, και τα εργαλεία που χρησιμοποιούν για την εφαρμογή των πολιτικών (Πουρναράκης, 2010).

Ένα ζήτημα για τις νομισματικές και οικονομικές ενώσεις είναι η διαχείριση των δασμολογικών συστημάτων. Η ενοποίηση μπορεί να διακριθεί σε τέσσερις κατηγορίες ανάλογα με τον βαθμό των προνομίων: τη τελωνειακή ένωση, τη κοινή αγορά, την ελεύθερη ζώνη συναλλαγών και την

πλήρη οικονομική ενοποίηση. Στην τελωνειακή ένωση οι δασμοί για τις συναλλαγές που πραγματοποιούνται μεταξύ των χωρών που ανήκουν στην ένωση καταργούνται, ενώ ταυτόχρονα καθορίζεται ένας δασμός για τις συναλλαγές με τις χώρες εκτός της ένωσης, ο οποίος είναι κοινός για όλα τα μέλη. Στη κοινή αγορά, για άλλη μία φορά υπάρχει κατάργηση των δασμών για τις συναλλαγές μεταξύ των χωρών μελών, καθώς και καθιέρωση ενός συγκεκριμένου δασμού που ισχύει για τις συναλλαγές των μελών με τις άλλες χώρες που δεν ανήκουν στην ένωση. Ωστόσο, στην κοινή αγορά υπάρχει άλλο ένα κύριο χαρακτηριστικό, η ελεύθερη μετακίνηση των συντελεστών παραγωγής μεταξύ των χωρών που ανήκουν στην ένωση. Για την ελεύθερη ζώνη συναλλαγών ισχύει πως δεν υπάρχουν δασμοί για τις συναλλαγές που πραγματοποιούνται μεταξύ των χωρών μελών, ενώ η κάθε χώρα επιλέγει και καθιερώνει έναν δικό της, ατομικό δασμό για τις χώρες που δεν ανήκουν στην οικονομική ένωση.

Τέλος, σε μία πλήρη οικονομική ενοποίηση υπάρχει μία ιδιαίτερα στενή οικονομική συνεργασία, η οποία χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη συντονισμένων νομισματικών και φορολογικών συστημάτων για τα μέλη. Ο απώτερος σκοπός σε αυτή τη περίπτωση είναι να υπάρξει αρμονία σε νομισματικό και δημοσιονομικό επίπεδο, σε ολόκληρη την ένωση (Πουρναράκης, 2010). Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, πως για να λειτουργήσει κάτι τέτοιο χρειάζεται να παρθούν αποφάσεις και μέτρα τα οποία είτε δίνουν πλεονεκτήματα στα μέλη, είτε κοστίζουν. Το μείζον κόστος για τις χώρες που εντάσσονται σε μία τέτοια ένωση είναι πως υπόκεινται στην οικονομική διαχείριση από μία κοινή, κεντρική τράπεζα. Έτσι η εθνική τράπεζα του έθνους δεν μπορεί πλέον να ακολουθήσει ανεξάρτητη πολιτική όσον αφορά την τιμή, την ποσότητα και τα επιτόκια, όλα εκ των οποίων τα διαχειρίζεται η κεντρική τράπεζα. Κατά συνέπεια, το έθνος χάνει τη δυνατότητά του να εφαρμόσει εθνική νομισματική πολιτική και παύσει να μπορεί να ανατιμήσει το εθνικό του νόμισμα (de Grauwe, 2008).

Ένα πρόβλημα που μπορεί να εμφανιστεί για τα μέλη μίας οικονομικής ένωσης, για το οποίο πρέπει να υπάρξει μέριμνα είναι η ασύμμετρη διαταραχή ζήτησης. Αυτό προκύπτει όταν υπάρχουν προβλήματα προσαρμογής και όταν υπάρχουν διαφορές στη ζήτηση των χωρών. Με βάση τη θεωρία των Άριστων Νομισματικών Περιοχών υπάρχουν δύο τομείς που μπορούν να λειτουργήσουν ως αυτόματοι μηχανισμοί εξισορρόπησης: η ευελιξία των μισθών και κινητικότητα της εργασίας (de Grauwe, 2008). Όταν σε κάποιες χώρες μίας ένωσης υπάρχει μεγάλη ζήτηση εργασίας, τότε θα υπάρξει και αύξηση των μισθών -αλλά και των τιμών- και αυτή η αύξηση θα οδηγήσει σε αύξηση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων των χωρών που έχουν περισσότερη ανεργία και χαμηλή ζήτηση εργασίας. Η κινητικότητα της εργασίας είναι σημαντικά βοηθητική σε αυτή τη περίπτωση. Οι χώρες που χαρακτηρίζονται από αυξημένα

ποσοστά ανεργίας θα μπορούσαν να μεταφέρουν εργατικό δυναμικό στις χώρες που έχουν αυξημένη ζήτηση. Με αυτόν τον τρόπο οι χώρες με αυξημένη ζήτηση θα έχαναν τις πληθωριστικές πιέσεις και θα περιόριζαν τις αυξήσεις των μισθών και των τιμών, ενώ αντίστοιχα στις χώρες με ανεργία, θα μειωνόταν ο βαθμός της ανεργίας και θα περιοριζόταν η μείωση των μισθών. Οι ασύμμετρες διαταραχές μπορούν να δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα στα μέλη της ένωσης.

Για να περιοριστούν αυτές οι διαταραχές, είναι απαραίτητο να εφαρμοστούν μηχανισμοί μεταβίβασης εισοδήματος μεταξύ των χωρών. Υπάρχουν δύο τρόποι: μέσω δημόσιων συστημάτων διασφάλισης και μέσω ιδιωτικών συστημάτων διασφάλισης. Τα δημόσια συστήματα διασφάλισης οργανώνονται από τις κυβερνήσεις και αφορούν τον κεντρικό σχεδιασμό των προϋπολογισμών των κρατών. Το μειονέκτημα αυτού του συστήματος είναι πως ενώ είναι σημαντικός και αποτελεσματικός στην αντιμετώπιση των βραχυπρόθεσμων διαταραχών, ισχύει το αντίθετο για τις μακροπρόθεσμες διαταραχές, αφού μπορεί να αποτελέσει σταδιακά πηγή ενός ακόμα μεγαλύτερου ζητήματος. Τα ιδιωτικά συστήματα διασφάλισης βασίζονται στις χρηματοοικονομικές αγορές, δηλαδή την αγορά χρεογράφων και μία αγορά μετοχών, των οποίων οι τραπεζικοί τομείς είναι απόλυτα ενοποιημένοι. Το μειονέκτημα αυτού του τύπου διασφάλισης είναι πως βασίζεται στην πλήρη ενοποίηση, η οποία είναι σχεδόν αδύνατη ρεαλιστικά, χωρίς την ύπαρξη πολιτικής ενοποίησης (de Grauwe, 2008).

Ακόμα ένα κόστος μπορεί να προκύψει από την εγκατάλειψη της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Συμβαίνει όταν πρέπει να παρθεί μία απόφαση για τον πληθωρισμό και την ανεργία. Στην ουσία, αυτό που συμβαίνει είναι πως κάποιες χώρες μέλη αναγκάζονται να διαλέξουν ανάμεσα στο να έχουν λιγότερο πληθωρισμό και περισσότερη ανεργία ή το αντίθετο. Αξίζει να σημειωθεί πως ο πληθωρισμός μπορεί σε κάποιες χώρες να δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα και να είναι πιο δυσβάσταχτος από ότι για κάποιες άλλες χώρες της ίδιας ένωσης (de Grauwe, 2008). Επιπλέον, μπορεί να υπάρξει κόστος στη περίπτωση που κάποιες χώρες μέλη έχουν συσπειρωμένα εργατικά σωματεία, καθώς αυτά μπορούν να οδηγήσουν σε αποκλίσεις στους μισθούς και τις τιμές.

Ένας τελευταίος παράγοντας κόστους που αξίζει να σημειωθεί είναι τα νομικά συστήματα. Τα νομικά συστήματα που ακολουθούν οι χώρες τείνουν να επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι αγορές αυτών των χωρών, οι οποίες ειδικά σε συνδυασμό με τις πολιτικές που ακολουθούν οι χώρες, μπορούν να προκαλέσουν δυσκολίες στην ένταξη ενός κράτους σε μία οικονομική ή νομισματική ένωση (de Grauwe, 2008).

Τα οφέλη μίας νομισματικής ένωσης είναι είτε άμεσα είτε έμμεσα. Στα άμεσα ανήκει το γεγονός πως αφού υπάρχει κοινό νόμισμα, το κόστος ανταλλαγής μεταξύ των νομισμάτων παύσει να υπάρχει για τα μέλη της ένωσης. Για παράδειγμα, με αυτόν τον τρόπο η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει κέρδος περίπου 13-20 δισεκατομμύρια ευρώ ανά έτος, δηλαδή περίπου 0,25% - 0,50% του κοινοτικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Αυτό το ποσό, θα πήγαινε ειδάλλως στις τράπεζες και τα ανταλλακτήρια. Παρόλα αυτά, αυτή η απώλεια των τραπεζών αντισταθμίζεται από την απόκτηση πλεονεκτημάτων που προκύπτουν από τη χρήση κοινού νομίσματος και τη σχέση του νομίσματος με τις χώρες που δεν ανήκουν στην ένωση (de Grauwe, 2008). Ας δούμε τώρα τα έμμεσα οφέλη.

Αρχικά η καθιέρωση του ευρώ έχει αυξήσει σημαντικά τη διαφάνεια των τιμών, δίνοντας έτσι στους καταναλωτές τη δυνατότητα να συγκρίνουν τις τιμές και τη ποιότητα των προϊόντων με μεγαλύτερη ευκολία. Επίσης, με την οικονομική ενοποίηση οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να ασκούν στον ίδιο βαθμό τιμολογιακή πολιτική. Αυτό σημαίνει πως ο ανταγωνισμός στις αγορές ενισχύεται και οι τιμές των αγαθών και των υπηρεσιών μειώνονται, πράγμα το οποίο ωφελεί σημαντικά τους καταναλωτές (de Grauwe, 2008).

Η ύπαρξη ενός κοινού νομίσματος μειώνει την αβεβαιότητα που υπάρχει από τις μεταβολές συναλλαγματικής ισοτιμίας. Αυτό σημαίνει πως η συναλλαγματική ισοτιμία μένει κατά κύριο λόγο μένει σταθερή. Αυτό ευνοεί σημαντικά τις επιχειρήσεις αλλά και τους καταναλωτές. Παρόλα αυτά, η συναλλαγματική ισοτιμία, όπως αναφέραμε ήδη, δεν είναι πάντα σταθερή και αμετάβλητη. Σε περίπτωση που υπάρξει, λοιπόν μεταβολή στην συναλλαγματική ισοτιμία, υπάρχει μεν κίνδυνος λόγω της αβεβαιότητας, ωστόσο υπάρχει και ευκαιρία για την απόκτηση νέου κέρδους. Η λογική πίσω από αυτό, είναι πως αν η ισοτιμία φαίνεται ή και υπολογίζεται να είναι επιβλαβής, τότε οι επιχειρήσεις μπορούν να δράσουν ανάλογα και να απέχουν από αυτόν τον κίνδυνο, ενώ αν ισχύει το αντίθετο και η ισοτιμία είναι κερδοφόρα, οι επιχειρήσεις μπορούν να αυξήσουν τα κέρδη τους αυξάνοντας την εμπορική τους δραστηριότητα (de Grauwe, 2008).

Ένα αμφιλεγόμενο θέμα είναι η επιρροή της νομισματικής ένωσης στο εμπόριο. Οι παλαιότερες έρευνες καταλήγουν στο γεγονός πως η ύπαρξη μίας νομισματικής ένωσης δεν έχει καμία επίδραση στην λειτουργία του εμπορίου. Ωστόσο, έχουν υπάρξει πιο πρόσφατες οικονομετρικές μελέτες οι οποίες συμπεραίνουν πως ο μέσος όρος των εμπορικών ροών μεταξύ των χωρών που ανήκουν σε μία ένωση είναι διπλάσιος από τον μέσο όρο των εμπορικών ροών των κρατών που δεν ανήκουν στην ίδια ένωση. Οι ακόμα νεότερες και πιο πρόσφατες έρευνες δείχνουν πως ενώ οι νομισματικές ενώσεις ασκούν επιρροή στο εμπόριο, ο βαθμός στον οποίο το κάνουν ίσως να

έχει υπερεκτιμηθεί (de Grauwe, 2008). Ένα ακόμα σημαντικό έμμεσο όφελος της οικονομικής και νομισματικής ενοποίησης είναι η ενίσχυση του εμπορίου. Όταν το εμπόριο μεταξύ δύο χωρών που ανήκουν στην ίδια ένωση, αυξάνεται κατά μία ποσοστιαία μονάδα, τότε και το κατά κεφαλήν εισόδημα αυξάνεται κατά ένα τρίτο της ποσοστιαίας μονάδας. Αυτός ο μηχανισμός, σε συνδυασμό με την σταθεροποίηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας, μπορούν να συμβάλουν ιδιαίτερα στην μεγέθυνση των οικονομικών δυνάμεων των κρατών που ανήκουν στην ίδια νομισματική και οικονομική ένωση.

Επιπλέον, η δύναμη του νομίσματος που είναι κοινό για μία ένωση είναι συνήθως πιο μεγάλη στο διεθνές νομισματικό επίπεδο, από τη δύναμη που είχαν τα εθνικά νομίσματα των χωρών πριν την ένωσή τους. Αρχικά, ο εκδότης αυτού του κοινού νομίσματος απολαμβάνει επιπρόσθετα έσοδα τα οποία προκύπτουν από τη χρήση του νομίσματος ως κύριο μέσο συναλλαγής. Η δύναμη που έχει το κοινό νόμισμα, συμβάλει επίσης στην αύξηση της δραστηριότητας στις εγχώριες χρηματοοικονομικές αγορές, αφού προσελκύει περισσότερα ξένα επενδυτικά κεφάλαια. Αποτέλεσμα αυτού είναι να υπάρξει αύξηση στον όγκο των συναλλαγών του χρηματιστηρίου, των τραπεζών και στις αγορές των ομόλογων, τα οποία με τη σειρά τους επηρεάζουν θετικά το εισόδημα και την απασχόληση (de Grauwe, 2008).

Πέρα από τα όσα αναφέρθηκαν, αξίζει να σημειωθεί πως ο βαθμός επιτυχίας και ο αριθμός των πλεονεκτημάτων που μπορεί να έχει μία χώρα που είναι μέλος μίας νομισματικής ένωσης, συνδέονται στενά με την εξωστρέφεια που χαρακτηρίζει την χώρα σε επαγγελματικό επίπεδο. Μία χώρα που είναι πιο εξωστρεφής και ανοιχτή στις άλλες χώρες, τόσο περισσότερα οφέλη θα χαιρείται. Για παράδειγμα, μία χώρα που κάνει τις περισσότερες αγορές και πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών με άλλες χώρες παρά σε εθνικό επίπεδο, θα μπορεί να ευχαριστηθεί τη κατάργηση του κόστους συναλλαγών (de Grauwe, 2008).

Λαμβάνοντας υπόψιν μας όλα τα παραπάνω, ας εξετάσουμε σε αντιπαραβολή τις οικονομικές συνθήκες που επικράτησαν στην ΕΕ και στο ΗΒ.

5. Οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ηνωμένου Βασιλείου

Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ξεκίνησε μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, με αφορμή τα ζητήματα που προέκυψαν από τον πόλεμο. Συγκεκριμένα, αυτά ήταν η διαίρεση της Ευρώπης σε δύο στρατόπεδα με διαφορετικές πολιτικές και ιδεολογίες, η ανάγκη για ανάκαμψη της οικονομίας και ο παραγκωνισμός της Γηραιάς Ηπείρου σε πολιτικό επίπεδο. Όλα αυτά οδήγησαν σε συζητήσεις σχετικά με την ένωση της Ευρώπης. Οι κυρίαρχες απόψεις σχετικά με αυτήν ήταν τρεις. Η πρώτη άποψη ήταν αυτή των φεντεραλιστών που υποστήριζαν την ύπαρξη ενός ευρωπαϊκού ομοσπονδιακού κράτους, με πρότυπο τις ΗΠΑ, ονόματι Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης. Η δεύτερη άποψη ήταν πως θα έπρεπε να δημιουργηθεί μία ένωση ανεξάρτητων κρατών που θα έχουν διακυβερνητική συνεργασία. Η τρίτη άποψη, η οποία εν τέλει προτιμήθηκε και με την εφαρμογή της τέθηκαν οι βάσεις για την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υποστήριζε πως η ένωση πρέπει να ξεκινήσει από τις χώρες στις οποίες υπάρχουν περιθώρια για συνεργασία και να συνεχίσει σταδιακά (Ράικος, 2006). Το πρώτο βήμα ήταν η πρόταση του Schuman, που αφορούσε μία οικονομική συνεργασία μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας, αλλά και των υπόλοιπων χωρών που επιθυμούσαν να λάβουν μέρος. Εν τέλει οι χώρες που πήραν μέρος στη συνεργασία αυτή, ονομάστηκαν Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ). Η επόμενη προσπάθεια για βήμα ενοποίησης ήρθε με τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας, δηλαδή ενός κοινού στρατού, το οποίο όμως δεν συνέβη καθώς δε το επέτρεψε η Γαλλία. Στη συνέχεια, ακολούθησε η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), δηλαδή μίας ενιαίας αγοράς με ελεύθερο εμπόριο για τα μέλη της, καθώς και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ), που αποσκοπούσε στη βιομηχανική ανάπτυξη της ατομικής ενέργειας και της παραγωγής της. Η ΕΚΑΧ μαζί με την ΕΟΚ και την ΕΚΑΕ, είναι οι τρεις ιδρυτικές Συνθήκες, με βάση τις οποίες η Ευρωπαϊκή Ένωση έφτασε σταδιακά στη τωρινή μορφή της (Παπαγιάννης, 2016). Ακολούθησε η συγχώνευση των επιτροπών και των συμβουλίων της ΕΚΑΧ, της ΕΟΚ και της ΕΚΑΕ.

Όλα αυτά οδήγησαν σε βάθος χρόνου στην Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, που υπεγράφη το 1992 και αποτελούταν από τρεις πυλώνες, των πυλώνων των Κοινοτήτων, τον πυλώνα της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας και τον πυλώνα των Εσωτερικών Υποθέσεων. Μέσα στη δεκαετία του 2000, τα μέλη της ΕΕ αυξήθηκαν και πραγματοποιήθηκε η

Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία αποτελείται από την Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Συνθήκη για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Παπαγιάννης, 2016).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Υπερεθνικός Οργανισμός αποτελείται από κάποια όργανα βάση των οποίων λειτουργεί και παίρνει αποφάσεις. Αυτά χωρίζονται σε θεσμικά και επικουρικά. Τα θεσμικά όργανα είναι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο. Τα επικουρικά όργανα είναι η Επιτροπή των Περιφερειών και η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (Παπαγιάννης, 2016). Πέρα από αυτά υπάρχουν πολλά ακόμα, ίσως δευτερεύοντα, όργανα, όπως Γραφεία, Επιτροπές, Οργανισμοί και Υπηρεσίες. Άλλος ένας τρόπος διαχωρισμού των οργάνων είναι σε διακυβερνητικά και υπερεθνικά, όπου στα πρώτα ανήκουν αυτά που προασπίζονται το συμφέρον των κρατών μελών, ενώ τα δευτέρα υπερασπίζονται το ενωσιακό συμφέρον.

Η πορεία και η επιτυχία της οικονομικής ένωσης που είναι η ΕΕ, υπολογίζεται καθώς πρέπει και θα συνεχίσει να υπολογίζεται με διάφορους τρόπους και μεταφράζεται σε δείκτες. Η διαβίβαση των Εθνικών Λογαριασμών στη Eurostat, στον τομέα της προσφοράς και της χρήσης και τους πίνακες εισροών-εκροών, καθιερώθηκε ως υποχρεωτική για όλα τα κράτη από το Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών. Οι εθνικοί πίνακες προσφοράς και χρήσης (ΠΠΧ) είναι απαραίτητο να εκδίδονται ανά έτος και οι συμμετρικοί πίνακες εισροών-εκροών (SIOT) πρέπει να υπολογίζονται και να γίνονται διαθέσιμοι κάθε πέντε χρόνια. Η τυποποιημένη μορφή της αναφοράς έχει 64 κλάδους και 64 προϊόντα (CPA 2008). Οι ευρωπαϊκοί πίνακες προσφοράς και χρήσης καθώς και ο πίνακας εισροών-εκροών, για κάθε χρονιά, είναι αποτέλεσμα που προκύπτει από τη σύνοψη και τον συνυπολογισμό των πινάκων προσφοράς και χρήσης, σε βασικές τιμές, όλων των χωρών που είναι μέλη της ΕΕ. Η Eurostat είναι αυτή που έχει καθορίσει την προθεσμία διαβίβασης για τα δεδομένα κάθε έτους, για τα κράτη της ΕΕ. Συγκεκριμένα, η προθεσμία είναι τα τρία έτη μετά το τέλος της περιόδου-έτους αναφοράς. Κατά το έτος 2010 το Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών έφερε στο προσκήνιο νέους πίνακες για το περιβάλλον, τους πίνακες περιβαλλοντικών εισροών-εκροών ανά βιομηχανία και νοικοκυριό, λαμβάνοντας υπόψη ορισμένους τύπους εκπομπών στον αέρα (European Commission, 2014).

Ένα βασικό πρόβλημα το οποίο καλείται να αντιμετωπίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο τρόπος αντιμετώπισης θα δείξει το ποιόν της, είναι η οικονομική κρίση. Η παγκόσμια οικονομική κρίση ξεκίνησε το 2008 με τη κατάρρευση της Wall Street και του City. Τα πράγματα ήταν χειρότερα για την Ευρώπη παρά για τις ΗΠΑ, καθώς οι τράπεζες της Ευρώπης είχαν λόγο μόχλευσης 1 προς

55 (Βασιλάκης, 2013). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και οι χώρες - μέλη της ΕΕ, επιχείρησαν να διασώσουν τις τράπεζες της ΕΕ με πακέτα δισεκατομμυρίων. Εν τέλει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα επέλεξαν να μετατρέψουν τις απώλειες των τραπεζών σε δημόσιο χρέος (Χριστοφόρου, 2011). Έτσι η οικονομική κατάσταση της ΕΕ άρχισε να χειροτερεύει και το ΑΕΠ των μελών άρχισε να μειώνεται. Η ευρωζώνη προσπαθεί να αντιμετωπίσει τη κρίση μέσα από δυο μηχανισμούς, τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθεροποίησης και τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας. Με βάση τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθεροποίησης, τα κράτη μέλη που είναι σε καλή οικονομική κατάσταση θα δίνουν πιστώσεις και εγγυήσεις για πιστώσεις στα κράτη μέλη που έχουν χρέη, σε συνδυασμό με επιδοτούμενο επιτόκιο. Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας έχει τη δυνατότητα να εκδίδει ομόλογα και άλλους τίτλους, με την οικονομική εγγύηση των μελών της ευρωζώνης (Χριστοφόρου, 2011). Υπάρχουν ακόμα τρία βήματα που θα μπορούσαν να βοηθήσουν σημαντικά την οικονομική ανάκαμψη της Ευρώπης. Το πρώτο είναι η ενοποίηση των τραπεζών της ευρωζώνης, η ευρωπαϊκή επιτήρηση των τραπεζών και αποδοχή κεφαλαίων του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας από τις τράπεζες, με αντάλλαγμα κάποιες μετοχές τους. Το δεύτερο βήμα είναι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να λειτουργεί ως μεσάζοντας των μελών της ΕΕ στις διεθνείς χρηματαγορές, μειώνοντας το δημόσιο χρέος με έναν βιώσιμο τρόπο. Το τρίτο βήμα είναι η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων να συνεργαστεί με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα δημιουργώντας ένα New Deal για την επένδυση ενός μέρους του ΑΕΠ (Βασιλάκης, 2013).

Ένας ακόμα σημαντικός κλάδος για την Ευρωπαϊκή οικονομία είναι η τεχνολογία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μπόρεσε να αναπτύξει σημαντικά τη τεχνολογικά οικονομική πρόοδο καθώς και να διατηρήσει το τεχνολογικό της πλεονέκτημα για ολόκληρο σχεδόν τον 20ο αιώνα. Ωστόσο, αυτή η επιτυχία έχει τεθεί σε κίνδυνο εξαιτίας του παγκόσμιου τεχνολογικού μετασχηματισμού που σχετίζεται με την επανάσταση της πληροφορικής (Bassanini et al., 2000; Bassanini et al., 2001; Balcerzak, 2009). Η αρχική στρατηγική για την αντιμετώπιση αυτού του κινδύνου είναι η στρατηγική της Λισαβόνας, η οποία υποτίθεται ότι θα μετέτρεπε την Ευρωπαϊκή οικονομία σε μία εξαιρετικά ανταγωνιστική, βιώσιμη οικονομία βασισμένη στη γνώση (Denis et al, 2005). Επιπλέον, η βελτίωση του τεχνολογικού δυναμικού στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομίας με βάση τη γνώση είναι ένας από τους στόχους του τρέχοντος μακροπρόθεσμου ευρωπαϊκού αναπτυξιακού σχεδίου (Balcerzak, 2015). Και στις δύο περιπτώσεις, δηλαδή και στους δύο τρόπους διαχείρισης, η κύρια ευθύνη για την επίτευξη των υφιστάμενων στόχων ανήκει σε όλες τις εθνικές κυβερνήσεις και όχι στο σύνολο. Κατά συνέπεια, οι ικανότητες των Ευρωπαϊκών

χωρών να βελτιώσουν το τεχνολογικό τους δυναμικό θα πρέπει να παρακολουθούνται στενά με την εφαρμογή της διεθνούς προοπτικής, η οποία μπορεί να είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την εξεύρεση παραδειγμάτων των βέλτιστων και αποτελεσματικότερων πρακτικών. Η σημαντικότητα της τεχνολογίας για την πρόοδο της Ευρωπαϊκής οικονομίας μπορεί να επαληθευτεί από τις πολλές, υπάρχουσες έρευνες και μελέτες που έχουν γίνει πάνω στον ρόλο των θεσμικών παραγόντων που επηρεάζουν το μακροπρόθεσμο αναπτυξιακό δυναμικό, την κοινωνικοοικονομική βιωσιμότητα και την οικονομική ευημερία σε στην περίπτωση των ιδιαίτερα ανεπτυγμένων οικονομιών (Balcerzak, 2009; Balcerzak & Pietrzak, 2014; Balcerzak & Pietrzak, 2017; Balcerzak & Rogalska, 2016, Balcerzak et al., 2016).

Όσον αφορά την οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου, σύμφωνα με τους Nabarro & Schulz (2019), η κατάσταση δεν είναι πολύ θετική τα τελευταία δύο με τρία χρόνια. Η αδυναμία που παρουσιάζει το Ηνωμένο Βασίλειο σε οικονομικό επίπεδο, είναι πιο μακροχρόνια και πιο εκτεταμένη από ό,τι σε άλλες μεγάλες οικονομίες. Η ανάπτυξη στο Ηνωμένο Βασίλειο ήταν ασθενέστερη από ό,τι στον οικονομικό τομέα άλλων χωρών της G7 από το 2016. Επίσης, η οικονομική ανάπτυξη του ΗΒ ήταν ευμετάβλητη κατά τη διάρκεια του 2019, και κατά μέσο όρο έφτασε μόλις το 1,3% κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2019, σε σύγκριση με την ίδια περίοδο το προηγούμενο έτος. Η ανεργία κατά το έτος 2019, έφτασε κάτω από το φυσικό ποσοστό ισορροπίας της, παρόλο που η ανάπτυξη που έχει επιτευχθεί παραμένει κάτω από το δυνητικό επίπεδο. Μέσα από αυτό αντανακλάται η αδυναμία στη παραγωγικότητα και τις επενδύσεις μετά το δημοψήφισμα για το Brexit, αλλά και την ανθεκτικότητα της απασχόλησης και των δαπανών των νοικοκυριών. Ως αποτέλεσμα, η ανάπτυξη έχει γίνει περισσότερο καθοδηγούμενη από την κατανάλωση. Οι επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα έχουν αποδυναμωθεί. Οι επιχειρηματικές επενδύσεις έχουν υποστεί μία παρατεταμένη περίοδο αδυναμίας εκτός ύφεσης και είναι τώρα η χαμηλότερη των G7. Η ξαφνική απόκλιση μεταξύ της αύξησης των επενδύσεων του ιδιωτικού τομέα του ΗΒ και των άλλων ανεπτυγμένων οικονομιών, τυγχάνει να συμπίπτει με την περίοδο μετά το δημοψήφισμα, αποκαλύπτοντας μία απότομη και διαρκή αύξηση της οικονομικής αβεβαιότητας. Έτσι αυξήθηκε ο κίνδυνος που συνδέεται με τις επενδύσεις καθώς επίσης μειώθηκαν οι τριμηνιαίες ιδιωτικές επενδύσεις κατά περίπου 15-20% συγκριτικά με την αναμενόμενη έκβαση πριν το δημοψήφισμα. Το μοναδιαίο κόστος εργασίας αυξήθηκε απότομα εξαιτίας της υψηλής απασχόλησης, της πτώσης της συναλλαγματικής ισοτιμίας και των χαμηλών επιπέδων των επενδύσεων. Οι τελευταίες αναμένεται να οδηγήσουν σε χαμηλότερη αύξηση της παραγωγικότητας και των αποδοχών σε μελλοντικό χρόνο. Για το έτος 2019 ισχύει πως το ΑΕΠ ήταν περίπου 2,5-3,0% κάτω από το επίπεδο που υπήρχαν υποψίες ότι θα ήταν χωρίς το Brexit.

Με βάση τις προβλέψεις πριν από την κρίση και τις παγκόσμιες οικονομικές επιδόσεις το 2017 και το 2018, φαίνεται πως το Ηνωμένο Βασίλειο ίσως έχει χάσει σχεδόν εξ ολοκλήρου μία περίοδο παγκόσμιας ανάπτυξης, η οποία κανονικά θα είχε ενισχύσει τις εξαγωγές και τις επενδύσεις. Η ανάκαμψη του ρυθμού με τον οποίο γίνεται η ανάπτυξη, αλλά και η ανάπτυξη καθαυτή, από εδώ και πέρα πιθανόν να απαιτήσει σημαντική μείωση της πολιτικής αβεβαιότητας. Η ανάπτυξη αυτή μπορεί να επιβραδυνθεί ακόμα περισσότερο αν δεν γίνουν επενδύσεις και βελτιώσεις στην παραγωγικότητα της εργασίας (Nabarro & Schulz, 2019). Σε γενικότερες γραμμές, η οικονομία της Αγγλίας στη πάροδο του χρόνου φάνηκε να αποκλίνει όλο και περισσότερο από αυτήν της Ευρώπης.

Στην πρωταρχική ίδρυση της Ένωσης υπό την μορφή της ΕΚΑΧ, το ΗΒ είναι αρνητική στάση, πράγμα το οποίο όμως άλλαξε μόλις έγινε αντιληπτή η επιτυχία του κινήματος. Τότε έγινε από τους Άγγλους η πρόταση για ίδρυση μίας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών μεταξύ της ΕΟΚ και των υπόλοιπων μελών του ΟΟΣΑ, η οποία όμως απορρίφθηκε. Έτσι στη συνέχεια το ΗΒ έκανε δύο φορές αίτηση για ένταξη στις Κοινότητες, τις οποίες αρνήθηκε αυστηρά ο τότε Γάλλος Πρόεδρος De Gaulle. Τελικά, μετά τη παραίτηση του προέδρου και τον θάνατό του, ο νέος πρόεδρος επέτρεψε την είσοδο της Αγγλίας και άλλων αιτούντων χωρών στην Ένωση υπό τη τότε μορφή της. Έτσι πλέον η Ευρώπη αποτελούταν πλέον από 9 χώρες. Βλέπουμε λοιπόν, πως η Αγγλία είχε αρχικά εχθρική στάση απέναντι στην ΕΕ, παρόλα αυτά η στάση άλλαξε σχετικά γρήγορα και απότομα, κάνοντας το ΗΒ από τα πρώτα μέλη της Ένωσης. Ωστόσο η πορεία του Ηνωμένου Βασιλείου ως μέλος της Ένωσης, χαρακτηρίστηκε περισσότερο από συμμόρφωση στους υφιστάμενους κανόνες, παρά από ενθάρρυνση και βαθύτερη συμφωνία με αυτούς (Παπαγιάννης, 2016), γεγονός που υπέθαλπε όλα αυτά τα χρόνια τον ευρωσκεπτικισμό και τελικά οδήγησε στο Brexit.

6. Οι επιπτώσεις του Brexit, οι απόψεις για αυτό και η επιρροή στη σχέση του Ηνωμένου Βασιλείου με την Ευρωπαϊκή Ένωση

Πριν την πραγματοποίηση του δημοψηφίσματος, το Υπουργείο Οικονομικών προέβλεψε πως με την έξοδο της Βρετανίας θα υπάρξει οικονομική ύφεση. Συγκεκριμένα υποστήριξε πως είναι πολύ πιθανό τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις να περιορίσουν τις δαπάνες τους λόγω φόβου για την εξέλιξη των γεγονότων, πως η Τράπεζα της Αγγλίας δεν θα κάνει κάτι σχετικά με το Brexit και τις επιπτώσεις του και τέλος πως ο καγκελάριος θα ανακοίνωνε μετά την αποχώρηση έναν προϋπολογισμό έκτακτης ανάγκης, με αύξηση φόρων και μείωση δαπανών (Portes, 2018a). Η βασική πρόβλεψη της Τράπεζας της Αγγλίας ήταν πως η οικονομία της χώρας θα συνεχίσει να αναπτύσσεται, ωστόσο ο διοικητής της Τράπεζας δήλωσε πως δεν είναι απίθανο να υπάρξει μία μικρή τεχνική ύφεση (Portes, 2018b).

Στην πραγματικότητα, τα αποτελέσματα του Brexit βραχυπρόθεσμα είναι αρνητικά αλλά όχι καταστροφικά. Η αύξηση των επιχειρηματικών επενδύσεων έγινε πιο αργή, γεγονός που διαπιστώθηκε όταν οι μετρήσεις έδειξαν αύξηση μικρότερου μεγέθους από αυτό που περίμενε η Τράπεζα. Έρευνες έχουν δείξει πως οι επενδυτές αποφεύγουν να κάνουν επιλογές και να πάρουν αποφάσεις, ειδικά μη αναστρέψιμες, εξαιτίας της έλλειψης σιγουριάς που υπάρχει (Singham & Tylecote, 2018). Η Επιτροπή Νομισματικής Πολιτικής της Τράπεζας της Αγγλίας μείωσε τα επιτόκια, αύξησε τη ρευστότητα αγοράζοντας εταιρικά και κρατικά χρέη και έδωσε πρόσβαση σε φθηνή χρηματοδότηση. Ο καγκελάριος απέτρεψε αύξηση των φόρων και τον περιορισμό των δαπανών (Vickers, 2018). Η τιμή του εθνικού νομίσματος μειώθηκε κατά 11% γεγονός που δείχνει ότι οι ξένοι επενδυτές δεν έχουν εμπιστοσύνη στο ΗΒ. Η οικονομία γενικότερα δείχνει να χειροτερεύει ενώ αυτή άλλων χωρών βελτιώνεται (OECD, 2018). Εν ολίγοις, η Βρετανία έπεσε στη τελευταία θέση της κατάταξης των χωρών που ανήκουν στην ομάδα G7, την ομάδα των σημαντικότερων προηγμένων οικονομιών (Davis, 2018). Οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της εξόδου της Βρετανίας από την ΕΕ είναι ένα τελείως διαφορετικό κομμάτι, το οποίο πρέπει να διαχωριστεί από τις βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις, κάτι το οποίο δεν συμβαίνει πάντα στον χώρο της δημόσιας συζήτησης. Οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις μετρούνται με διαφορετικά μοντέλα, διαφορετικές προσεγγίσεις και διαφορετικές έρευνες. Στην ουσία το ερώτημα είναι *“Κατά πόσο θα είναι μικρότερη ή μεγαλύτερη η οικονομία του Ηνωμένου Βασιλείου εν έτη 2030,*

από ότι θα ήταν αν δεν είχε γίνει το *Brexit*;" (Tetlow & Stojanovic, 2018). Σύμφωνα με τους Ebell & Warren (2016) οι τρεις άξονες στους οποίους μπορεί να επηρεαστεί η οικονομία της Αγγλίας είναι: η μείωση στο εμπόριο με την ΕΕ με ταυτόχρονα μικρή αύξηση των δασμών, η μείωση των άμεσων ξένων επενδύσεων, ιδιαίτερα στον κλάδο των υπηρεσιών και τέλος, η μείωση της καθαρής δημοσιονομικής συνεισφορά του ΗΒ στην ΕΕ. Η κυβέρνηση και οι φορείς που είναι υπεύθυνοι για την μελέτη του θέματος πρέπει να το ερευνούν με σταθερές βάσεις και οφείλουν να παρουσιάσουν τα ακριβή και αληθή στοιχεία που προκύπτουν από τις μελέτες τους.

Ένας ακόμα τομέας ο οποίος φαίνεται να απειλείται από την απόφαση της Βρετανίας να αποχωρήσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η παγκοσμιοποίηση. Η παγκοσμιοποίηση είναι ένα όνειρο και ένας στόχος για έναν μεγάλο αριθμό οικονομολόγων, χρηματοδοτών, πολιτικών, και φορέων δημιουργίας πολιτικής που κατανοούν και οραματίζονται τα πιθανά αποτελέσματα της παγκοσμιοποίησης στον οικονομικό τομέα (Soros & Woodruff, 2008). Με τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος έγινε φανερό πως η Βρετανία είναι εύθραυστη και οι κάτοικοί της δεν είναι φιλόδοξοι στο να χτίσουν νέες αγορές εκτός της εμβέλειας των ρυθμιστικών μέτρων. Επιπλέον, ειδικά σκεπτόμενοι το ποσοστό των ατόμων που ψήφισαν κατά του *Brexit* εντός του Λονδίνου, είναι ακόμα πιο σημαντικό πως ο ρόλος του Λονδίνου στην παγκοσμιοποίηση και την χρηματοποίηση της παγκόσμιας οικονομίας, τον οποίο αναγνωρίζουν ουκ ολίγοι επιτυχημένοι οικονομολόγοι και ισχυρά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, κινδυνεύει να υπονομηθεί (Pettifor, 2016).

Ο λόγος για τον οποίο είναι τόσο σημαντική η σχέση της ΕΕ με το ΗΒ, ειδικά στον οικονομικό τομέα, είναι το γεγονός πως η ΕΕ είναι ο μεγαλύτερος εμπορικό συνεργάτης της Βρετανίας, αφού περίπου το μισό των βρετανικών συναλλαγών εμπορίου γίνεται με την ΕΕ. Η συμμετοχή της Αγγλίας στην ΕΕ εξασφάλιζε μείωση στο εμπορικό κόστος μεταξύ των δύο πλευρών, δηλαδή τα προϊόντα και οι υπηρεσίες είχαν χαμηλότερο κόστος για τους καταναλωτές της Βρετανίας, ενώ ταυτόχρονα η Βρετανία μπορούσε να πραγματοποιήσει περισσότερες εξαγωγές. Το *Brexit* μπορεί να φέρει μείωση στη ποσότητα του εμπορίου μεταξύ του ΗΒ και της ΕΕ, εξαιτίας της αύξησης των δασμολογικών και των μη-δασμολογικών εμποδίων. Επίσης, το ΗΒ θα επωφεληθεί λιγότερο καθώς εξελίσσεται και ολοκληρώνεται η αγορά εντός της ΕΕ. Αυτά με τη σειρά τους μπορούν να οδηγήσουν σε μείωση του εισοδήματος ανά νοικοκυριό, ύψους περίπου 1% - 2,5%. Επιπλέον, οι χώρες που ανήκουν στην ΕΕ θα επηρεαστούν και αυτές από το *Brexit*, χάνοντας μέρος των εσόδων εξαιτίας της μείωσης του ΑΕΠ στο ΗΒ. Με την έξοδο από την Ένωση, η Αγγλία δεν μπορεί να επωφεληθεί από τα οφέλη των συμφωνιών εμπορίου της ΕΕ με άλλες χώρες, άρα δεν μπορεί να επωφεληθεί και από τις τρέχουσες πολύ σημαντικές και κερδοφόρες

συμφωνίες (Dhingra et al., 2016). Παρόλα αυτά οι οικονομικές συνέπειες της εξόδου του ΗΒ από την ΕΕ θα φανούν ανάλογα με τις πολιτικές που θα υιοθετήσει το ΗΒ. Ενώ η Βρετανία θα έχο κέρδος από την μείωση της συνεισφοράς στον προϋπολογισμό της ΕΕ, το κέρδος που θα χάσει λόγω της μειωμένης εμπορικής συνεργασίας με την ΕΕ είναι μεγαλύτερο (Dhingra et al., 2016).

Όσον αφορά τις πολιτικές που ακολουθεί η ΕΕ, το ΗΒ φαίνεται να έχει έναν ρόλο στην επιρροή και την αλλαγή αυτών. Είναι αναγκαίο να υπάρξει προβληματισμός πάνω σε αυτό το θέμα και να γίνουν οι απαραίτητες μελέτες κι έρευνες. Η αβεβαιότητα που υπάρχει πάνω στο θέμα δεν θα έπρεπε να εμποδίζει την ακαδημαϊκή συζήτηση περί αυτού. Συγκεκριμένα, δεδομένης της έλλειψης της σιγουριάς θα μπορούσαν κάλλιστα να γίνουν αναλύσεις μέσα από όρους και σενάρια, πάντα με επιφύλαξη ή να γίνουν μελέτες βασιζόμενες στα τωρινά και βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα του Brexit. Γενικότερα, η αβεβαιότητα είναι ένας παράγοντας που μπορεί να ερευνηθεί και να αναλυθεί ακόμα και μεμονωμένα, καθώς έχει επηρεάσει τη συμπεριφορά του κοινού, της κυβέρνησης και των φορέων κατά τη διάρκεια του δημοψηφίσματος, κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων και μετά την επιτέλεση της εξόδου από την ΕΕ (De Ville & Siles-Brugge, 2019).

Η Βρετανία ήταν πάντα στο βάθος του χρόνου μία χώρα με ευρωσκεπτικιστές πολίτες, δηλαδή πολίτες που αμφισβητούσαν και δεν αποδεχόντουσαν πλήρως την Ένωση της Ευρώπης. Αυτή τη στάση είχαν ακόμα κι όταν την υποστήριζαν με οικονομικό και πολιτικό τρόπο (Culkin & Simmons, 2018). Οι απόψεις που υποστήριζαν όσοι ήθελαν να ανεξαρτητοποιηθεί η Βρετανία, έχουν έναν ιστορικό χαρακτήρα. Οι περισσότεροι από αυτούς πιστεύουν πως η μεταπολεμική γεωγραφική εξέλιξη της Αγγλίας είχε δώσει στο Λονδίνο έναν ρόλο στην παγκοσμιοποίηση, τον οποίο ερμήνευσαν ως σημάδι για επιστροφή στο αυτοκρατορικό πολίτευμα, σαν αυτό που υπήρχε παλαιότερα που το Λονδίνο είχε κυρίαρχη θέση στο διεθνές εμπόριο. Κατά αυτήν την άποψη η συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η υποταγή στους κανόνες της, επιβαρύνουν σημαντικά την εξέλιξη του ΗΒ. Η χρηματοπιστωτική κατάρρευση του 2008 έκανε ακόμα πιο έντονη την παρουσία αυτών των σκεπτικών (Claval, 2019). Σύμφωνα με τον Lawrence (2019), η θετική ψήφος του Brexit δεν αντιπροσωπεύουν την νοσταλγία και την επιθυμία για μία κοινότητα που θα είναι πιο ενωμένη, συναδελφική και αρμονική. Στην πραγματικότητα αυτή η ψήφος για πολλούς σήμαινε κυρίως ένα παράπονο και εν μέρει εκδίκηση για τις άσχημες οικονομικές καταστάσεις που έπρεπε να αντιμετωπίσουν οι Βρετανοί πολίτες εξαιτίας των αποφάσεων των Βρετανών πολιτικών και των γραφειοκρατών των Βρυξελλών.

Τα 27 πλέον κράτη μέλη της ΕΕ υιοθέτησαν μία αρκετά αυστηρή στάση καθ' όλη τη διάρκεια του Brexit. Αυτό συνέβη γιατί η ΕΕ θεώρησε αρχικά πως η Αγγλία είναι σε ευάλωτη θέση και δεύτερον, πως αν υπάρξουν εύνοιες και εξαιρέσεις απέναντι στην Βρετανία, μπορεί αυτό να επιτρέψει σε άλλες χώρες να προσπαθήσουν την έξοδό τους. Σύμφωνα με έρευνες και ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν από τους πολίτες των 27 χωρών εντός ΕΕ, το κοινό φαίνεται να υποστηρίζει αυτή τη στάση των αρμόδιων. Βασικός τους στόχος ήταν να κρατηθούν οι εμπορικές σχέσεις με το ΗΒ, χωρίς να υπάρξει απέναντι σε αυτό ειδική μεταχείριση, καθώς αυτό θα ενθάρρυνε άλλα κράτη να προσπαθήσουν να αποχωρήσουν, ενώ ταυτόχρονα θα δημιουργούταν ένα κλίμα το οποίο θα απειλούσε τη μακροχρόνια σταθερότητα της ΕΕ. Μία παρατήρηση που αξίζει να σημειωθεί είναι πως αυτοί που υποστήριξαν αυτή τη στάση ήταν και αυτοί που είχαν περισσότερες πιθανότητες να προσέλθουν στις κάλπες. Παρόλα αυτά υπήρξε ένα ποσοστό υπηκόων της ΕΕ που έδειξε μία ευρωσκεπτικιστική προσέγγιση προς την όλη κατάσταση. Το βασικό κριτήριο για την ελαστικότητα στην άποψη του κοινού της ΕΕ σχετικά με τις διαπραγματεύσεις είναι το κατά πόσο οι επιπτώσεις του Brexit μπορεί να επηρεάσει τους ίδιους και τους λαούς τους (Walter, 2020).

Βλέποντας την άποψη των πολιτών της Βρετανίας μπορούμε να πούμε πως ακόμα υπάρχει ένας διχασμός πάνω στο Brexit. Αρχικά για τον Βρετανικό λαό, η εμπορική πολιτική είναι το σημαντικότερο ζήτημα των διαπραγματεύσεων με την ΕΕ, όπως έδειξε και η έρευνα των Vasilopoulou & Talving (2019), οι ερωτηθέντες της οποίας απάντησαν πως η εμπορική πολιτική είναι στις κορυφαίες πέντε προτεραιότητες των διαπραγματεύσεων. Σχετικά με αυτόν τον τομέα, οι πολίτες είναι διχασμένοι για το αν το ΗΒ πρέπει να εγκαταλείψει τη τελωνειακή ένωση, αλλά είναι κοινά αποδεκτό πως υπάρχει ανάγκη για ισχυρές εμπορικές και οικονομικές σχέσεις με την ΕΕ. Επιπλέον, η κοινή γνώμη είναι διχασμένη για το αντιστάθμισμα μεταξύ της παραμονής στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και τη δυνατότητα ελέγχου της ελεύθερης κυκλοφορίας των ανθρώπων στα σύνορα. Παρόλα αυτά οι περισσότεροι δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην παραμονή στην ενιαία αγορά. Μία ακόμα αμφιλεγόμενη άποψη είναι αυτή σχετικά με τα κοινωνικά προνόμια. Οι Βρετανοί δεν επιθυμούν να μοιράζονται διάφορα κοινωνικά προνόμια, όπως επιδόματα, με άλλους, ενώ υποστηρίζουν τους υπηκόους της ΕΕ που ζουν, σπουδάζουν, δουλεύουν και δρουν επιχειρηματικά στο ΗΒ. Ταυτόχρονα, οι προσδοκίες που έχουν για τα οφέλη που θα δώσει η ΕΕ στον υπηκόο του ΗΒ που ζουν σε αυτήν, φαίνονται να είναι πολύ περισσότερες από αυτά που είναι πρόθυμοι να δεχτούν για τους μετανάστες της Αγγλίας (Vasilopoulou & Talving, 2019).

Οι προσδοκίες και η κοινή γνώμη από το 2016 μέχρι και σήμερα φαίνεται να έχουν μία εξέλιξη. Οι δύο πλευρές -η υπέρ του Brexit και η κατά- φαίνεται πως με το πέρασμα του χρόνου

συνέχισαν να κρατάνε την ίδια στάση, η έκφραση της οποίας όμως έγινε ακόμα περισσότερο έντονη. Συγκεκριμένα, όσοι υποστήριζαν πως το Brexit δεν πρέπει να γίνει, συνέχισαν να έχουν την ίδια άποψη παρόλο που η απόφαση πάρθηκε και φαίνεται πως τους κατακλύζει το αίσθημα της προδοσίας και της αδικίας (Grynberg, Walter & Wasserfallen, 2020). Για το μερίδιο των ανθρώπων που ήταν υπέρ της εξόδου της Αγγλίας από την ΕΕ, φαίνεται πως τα πράγματα είναι διαφορετικά καθώς έχουν ενθαρρυνθεί ιδιαίτερα από τα αποτελέσματα και την πορεία του ζητήματος. Επιπλέον, οι επιδράσεις των προσδοκιών στην πρόθεση ψήφου και την γνώμη του κοινού έχουν μειωθεί μετά το δημοψήφισμα. Οι υποστηρικτές του Brexit, φαίνεται να έχουν προσαρμόσει τις προσδοκίες τους σε μικρό, μόνο, βαθμό, ενώ ακόμα και αυτές οι περιορισμένες προσαρμογές δεν έχουν σε αλλαγή στη ψήφο για το Brexit. Στην πραγματικότητα, οι προσδοκίες των ψηφοφόρων έχουν απομακρυνθεί ακόμα περισσότερο από την πραγματική κατάσταση, την οποία αγνοούν καθώς οι εξελίξεις είναι αντίθετες με τις πεποιθήσεις τους. Τέλος, οι δύο αντίθετες απόψεις ομάδες μετά το δημοψήφισμα ενώθηκαν ακόμα περισσότερο (Grynberg, Walter & Wasserfallen, 2020).

Είναι άξιο να γίνει αναφορά στο πως η έξοδος της Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση θα επηρεάσει τη σχέση της ΕΕ και του ΗΒ με τις ΗΠΑ, μία μεγάλη παγκόσμια, οικονομική και μη, δύναμη. Μία πράξη σαν την αποχώρηση της Βρετανίας από την ΕΕ θα προσέθετε στις ήδη αυξανόμενες πιέσεις στις σχέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών με τη Βρετανία αλλά και με την υπόλοιπη Ευρώπη. Αυτή καθαυτή δεν θα μπορούσε να οδηγήσει σε κατάρρευση των διατλαντικών σχέσεων, κυρίως εξαιτίας της κλίμακας των κοινών ιδεών, των συμφερόντων, των θεσμικών δεσμών, των διεθνών πιέσεων και των μεμονωμένων δεσμεύσεων κάποιων ηγετών. Παρόλα αυτά όμως, θα αύξανε τον αριθμό των πιέσεων που δέχονται οι ΗΠΑ, οι οποίες συνολικά θα μπορούσαν να αλλάξουν την κατεύθυνση των διατλαντικών σχέσεων. Από την οπτική γωνία της Ουάσιγκτον, η Βρετανία κινδυνεύει να πάρει μία ενδιάμεση και άβολη θέση, έχοντας περισσότερο από ποτέ υποχρέωση σε μία ευρύτερη διατλαντική σχέση όπου οι ΗΠΑ και η ΕΕ αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις ενός αναδυόμενου πολύπλοκου κόσμου (Oliver & Williams, 2016).

Αναγνώριση κινδύνων

- Αβεβαιότητα
- Μείωση εμπορίου με ΕΕ
- Μείωση εισοδήματος ανά νοικοκυριό
- Μείωση επενδύσεων
- Μείωση τιμής νομίσματος
- Αύξηση φόρων – Μείωση δαπανών
- Πίεση στις ΗΠΑ
- Πλήγμα στην παγκοσμιοποίηση της οικονομίας

Risk matrix

ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ

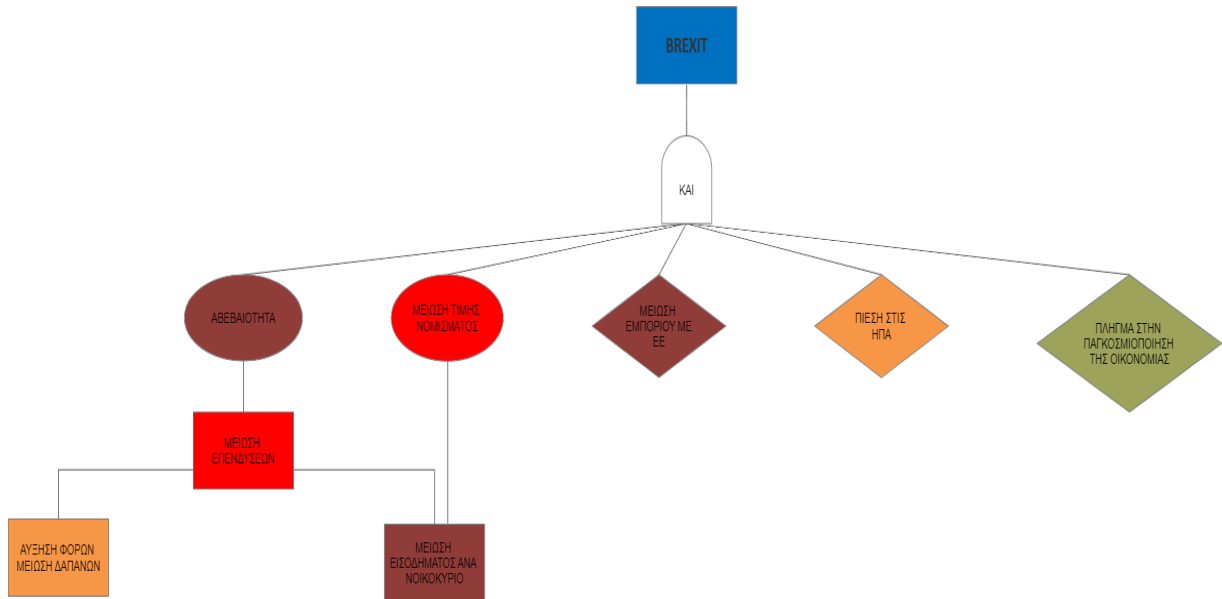
	ΑΜΕΛΗΤΕΟΣ	ΜΙΚΡΟΣ	ΜΕΤΡΙΟΣ	ΣΟΒΑΡΟΣ	ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΙΚΟΣ
<i>ΠΙΘΑΝΟΤΗΤΑ</i>					
Σχεδόν βέβαιο		Αύξηση φόρων – Μείωση δαπανών	>Μείωση τιμής νομίσματος	>Αβεβαιότητα >Μείωση εμπορίου με ΕΕ > Μείωση εισοδήματος ανά νοικοκυριό	
Πολύ πιθανό			Πίεση στις ΗΠΑ	Μείωση επενδύσεων	
Πιθανό	Πλήγμα στην παγκοσμιοποίηση της οικονομίας				
Μάλλον πιθανό					
Σπάνιο					

Όπως έχουν αποτυπωθεί και στη μήτρα κινδύνων κατά τη γνώμη μου κανένας από τους κινδύνους που προκύπτουν δεν είναι καταστροφικός. Σοβαρότερους κινδύνους θεωρώ την αβεβαιότητα, καθώς δημιουργεί αλυσιδωτές αντιδράσεις κι επηρεάζει όλες τις εκφάνσεις της οικονομίας, την μείωση του εμπορίου με την ΕΕ καθώς ο όγκος του εμπορίου των δύο μερών είναι πολύ μεγαλύτερος από τον όγκο εμπορίου του ΗΒ με τρίτες χώρες και τέλος την μείωση εισοδήματος ανα νοικοκυριό κάτι που ενδεχομένως να δημιουργήσει πρόβλημα στην αγορά κι έλλειψη ρευστότητας. Λιγότερο σοβαρούς αλλά υπολογίσιμους κινδύνους θεωρώ τη μείωση της τιμής του νομίσματος κάτι που μπορεί να δημιουργήσει πληθωρισμό και τη μείωση των επενδύσεων που μπορεί να επιβραδύνει την ανάπτυξη αλλά πιστεύω πως είναι διαχειρίσιμοι από μια οικονομική δύναμη σαν το ΗΒ. Επίσης η πίεση στις ΗΠΑ να επαναδιαπραγματευτεί τις διατλαντικές της σχέσεις δε νομίζω πως θα δημιουργήσει ιδιαίτερα αρνητικές συνέπειες στη σχέση της με έναν από τους σημαντικότερους εταίρους της που είναι το ΗΒ καθώς κι η δημοσιονομική λιτότητα θεωρώ πως θα είναι βραχυπρόθεσμη και δε θα μειώσει σημαντικά την ανάπτυξη ακριβώς λόγω της ισχυρής οικονομικής θέσης του ΗΒ. Τέλος, το πλήγμα στην παγκοσμιοποίηση της οικονομίας θα είναι αμελητέο καθώς θεωρώ πως το ΗΒ δε θα βυθιστεί στην εσωστρέφεια παρά τη μείωση των σχέσεων του με την ΕΕ.

Όπως παρατηρούμε και στο risk matrix οι κίνδυνοι που εμπεριέχει το Brexit είναι ανεκτοί και δε δημιουργούν ανεπανόρθωτο πρόβλημα στην οικονομία του ΗΒ. Αδιαμφισβήτητα δημιουργούν ύφεση που ενδεχομένως να είναι και μακροχρόνια, αλλά δεν αλλάζουν κατά πολύ τη θέση της χώρας στο διεθνές σύστημα.

Για να γίνει πιο κατανοητή η αλληλουχία των επιπτώσεων αυτές αποτυπώνονται και σε δένδρο γεγονότων παρουσιάζοντας την εικόνα του Brexit και την κοινωνικοπολιτική εικόνα που δημιουργεί. Στο δέντρο αποτυπώνονται τα γεγονότα κι οι αλυσιδωτές αντιδράσεις των πιο σημαντικών απότοκων της εξόδου.

Δένδρο γεγονότων (ETA)

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Εξετάζοντας την περίοδο μετά το δημοψήφισμα και την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου διαπιστώνουμε πως τα πιο δυσοίωνα σενάρια δεν επαληθεύτηκαν. Η οικονομία του ΗΒ εισήλθε σε μία περίοδο ύφεσης αλλά δεν καταστράφηκε. Επιπλέον, παρατηρώντας την τελική συμφωνία αποχώρησης, συμπεραίνουμε πως τελικά πρόκειται για ένα μάλλον «συναινετικό» Brexit.

Η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου δε λειτούργησε ιδιαίτερος βλαπτικά για τα δύο μέρη, ΗΒ και ΕΕ, καθώς οι υπό διαμόρφωση νέες Συμφωνίες δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στη διατήρηση της όσο δυνατόν μεγαλύτερης συνεργασίας -μεταξύ άλλων- στους τομείς του εμπορίου, της ασφάλειας και της κινητικότητας των πολιτών.

Η παρούσα μελέτη προσπάθησε να συνεισφέρει στην κατανόηση του πολιτικού κινδύνου και της επίδρασης που μπορεί να έχει στις εθνικές οικονομίες. Δόθηκε έμφαση στη σημαντικότητα του πολιτικού κινδύνου και κατά πόσο αυτός δημιουργεί αλυσιδωτές αντιδράσεις κι άλλους επενδυτικούς κινδύνους επηρεάζοντας τις οικονομικές συνθήκες. Η ανάλυση των αποφάσεων που δημιουργούν τους πολιτικούς κινδύνους καθώς κι η αξιολόγηση αυτών, θα βοηθήσει στην καλύτερη διαχείριση τους στο μέλλον. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση του Brexit έγινε μια προσπάθεια αποτίμησης του κλίματος που δημιούργησε η πολιτική απόφαση για διενέργεια δημοψηφίσματος καθώς και των αποτελεσμάτων αυτού. Τα συμπεράσματα της συγκεκριμένης μελέτης θα μπορούν να αξιοποιηθούν σε περιπτώσεις αντίστοιχου τύπου δημοψηφίσματος σε κάποιο από τα υπόλοιπα 27 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής ένωσης ώστε να διορθωθούν ενδεχόμενες Ευρωπαϊκές αστοχίες του παρελθόντος και να γνωστοποιηθούν ή να αποφευχθούν οι αρνητικές επιπτώσεις της ύπαρξης του συγκεκριμένου πολιτικού κινδύνου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arnorsson, A., & Zoega, G. (2018). On the causes of Brexit. *European Journal of Political Economy*.
- Balcerzak, A. P. & Pietrzak, M. B. (2017), "Human Development and Quality of Institutions in Highly Developed Countries", in M. H. Bilgin, H. Danis, E. Demir, & U. Can (Eds.). *Financial Environment and Business Development. Proceedings of the 16th Eurasia Business and Economics Society*. Springer International Publishing, pp.7-12.
- Balcerzak, A. P. & Rogalska, E. (2016), "Non-Keynesian Effects of Fiscal Consolidations in Central Europe in the Years 2000-2013". in M. H. Bilgin, H. Danis, (Eds.), *Entrepreneurship, Business and Economics - Vol. 2. Proceedings of the 15th Eurasia Business and Economics Society*, Springer International Publishing, pp. 271-282.
- Balcerzak, A. P. (2009), "Effectiveness of the Institutional System Related to the Potential of the Knowledge Based Economy", *Ekonomista*, 6, pp.711-739.
- Balcerzak, A. P. (2015), "Europe 2020 Strategy and Structural Diversity Between Old and New Member States. Application of Zero Unitarization Method for Dynamic Analysis in the Years 2004-2013", *Economics & Sociology*, 8(2), pp.190-210.
- Balcerzak, A. P., Pietrzak, M. B. & Rogalska, E. (2016). "Fiscal Contractions in Eurozone in the years 1995-2012: Can non-Keynesian effects be helpful in future deleverage process?". in M. H. Bilgin, H. Danis, E. Demir, & U. Can (Eds.), *Business Challenges in the Changing Economic Landscape - Vol. 1. Proceedings of the 14th Eurasia Business and Economics Society*, Springer International Publishing, pp. 483-496.
- Balcerzak, A.P. & Pietrzak, M. B (2014). "Are New EU Member States Improving Their Institutional Effectiveness for Global Knowledge-based Economy? TOPSIS Analysis for the Years 2000-2010". *Institute of Economic Research Working Papers*, 16
- Bassanini, A., Scarpetta, S., & Hemmings, P. (2001). "Economic Growth: The Role of Policies and Institutions. Panel Data Evidence From OECD Countries". *OECD Economics Department Working Papers*, 283, ECO/WKP(2001)9.
- Bassanini, A., Scarpetta, S., & Visco, I. (2000). "Knowledge, Technology and Economic Growth: Recent Evidence from OECD Countries". *OECD Economics Department Working Papers*, 259, ECO/WKP(2000)32.
- Bulmer, S., & Quaglia, L. (2018). The politics and economics of Brexit. *Journal of European Public Policy*, 25(8), pp.1089–1098.
- Busse, M. & Carsten, H. (2007). "Political risk, institutions and foreign direct investment." *European journal of political economy*, 23(2), pp.397-415.
- Butler, K. C. & Domingo, C. J. (1998). "A note on political risk and the required return on foreign direct investment." *Journal of International Business Studies*, 29(3), pp.599-607
- Clark, E. (1997). "Valuing political risk." *Journal of International Money and Finance*, 16(3), pp.477-490.

- Claval, P. (2019). Europe, public opinion, and Brexit. *Scottish Geographical Journal*, 135(1-2), pp.46–67.
- Culkin, N., & Simmons, R. (2018). *Tales of brexits past and present: Understanding the choices, threats and opportunities in our separation from the EU*. London: Emerald.
- Davis, D. (2018). ‘David Davis’ foundations of the future economic partnership speech’, Department for Exiting the EU. Retrieved from: www.gov.uk/government/news/david-davis-foundations-of-the-future-economic-partnership-speech
- De Grauwe, P. (2008). Τα οικονομικά της Νομισματικής Ένωσης. Εκδόσεις: Παπαζήση ΑΕΒΕ.
- De Ville, F., & Siles-Brügge, G. (2019). The Impact of Brexit on EU Policies. *Politics and Governance*, 7(3), pp.1–6.
- Denis, C., Morrow, K. Mc, Röger W. and Veugelers, R. (2005), “The Lisbon Strategy and the EU’s structural productivity problem”, *European Economy, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Economic Papers*, 221
- Dhingra, S., Ottaviano, G.I.P., Sampson, T. & Reenen, J.V. (2016). *The consequences of Brexit for UK trade and living standards*. CEP BREXIT Analysis No.2 (CEPBREXIT02). London School of Economics and Political Science, CEP, London, UK
- Dorling, D. (2016). Brexit: the decision of a divided country. *BMJ*.
- Ebell, M. & Warren, J. (2016). The long-term economic impact of leaving the EU. *National Institute of Economic Review*, 236.
- European Commission. (2014). Technical Documentation on the European consolidated tables for years 2010 and 2011. Luxembourg. Retrieved from: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- European Council (2017) Brexit Guidelines, 29 April, Brussels, available at <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/04/29/euco-brexit-guidelines/>
- European Parliament (2017) Resolution on Negotiations with the United Kingdom, 5 April, Brussels, available at <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0102+0+DOC+PDF+V0//EN>
- Grynberg, C., Walter, S., & Wasserfallen, F. (2020). Expectations, vote choice and opinion stability since the 2016 Brexit referendum. *European Union Politics*, 21(2), pp.255–275.
- Kobrin, S. J. (1979). "Political risk: A review and reconsideration." *Journal of international business studies*, 10(1), pp.67-80
- Lawrence, J. (2019). *Me, me, me: The search for community in post-war England*. Oxford: Oxford University Press.
- Le, Q. V. & Paul J. Z. (2006). "Political risk and capital flight." *Journal of International Money and Finance*, 25(2), pp.308-329.
- May, T. (2017a) ‘Speech at Lancaster House’, 17 January, available at <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech>
- May, T. (2017b) ‘Speech in Florence’, 22 September, available at <https://www.theguardian.com/politics/2017/sep/22/theresa-mays-florence-speech-key-points>.
- Nabarro, B. & Schulz, C. (2019). Recent Trends to the UK Economy. The IFS Green Budget.
- OECD. (2018). ‘Employment protection legislation’. Retrieved from: www.oecd.org/els/emp/oecdindicatorsofemploymentprotection.html

- Oliver, T. & Williams, M.J. (2016). Special relationships in flux: Brexit and the future of the US—EU and US—UK relationships, *International Affairs*, 92(3), pp.547–567
- Pettifor, A. (2016). Brexit and its Consequences. *Globalizations*, 14(1), pp.127–132.
- Portes, J. (2018a). ‘New evidence on the economics of immigration to the UK’, Vox EU. Retrieved from: <https://voxeu.org/article/new-evidence-economics-immigration-uk>
- Portes, J. ‘The economic impacts of immigration to the UK’, Vox CEPR Policy Portal. Retrieved from: <https://voxeu.org/article/economic-impacts-immigration-uk>
- Prelium. (2018). Χρηματοπιστωτικά Μέσα και Επενδυτικοί Κίνδυνοι. Retrieved from: https://www.prelium.gr/wp-content/uploads/2019/04/16052018_%CE%A7%CE%A1%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A0%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%A9%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%91_%CE%9C%CE%95%CE%A3%CE%91_%CE%95%CE%A0%CE%95%CE%9D%CE%94%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%99_%CE%9A%CE%99%CE%9D%CE%94%CE%A5%CE%9D%CE%9F%CE%99.pdf
- Singham, S. & Tylecote, R. (2018). Plan A+: Creating a prosperous post-Brexit UK, Institute of Economic Affairs. Retrieved from: <https://iea.org.uk/wp-content/uploads/2018/09/PLAN-A-FINAL.pdf>
- Soros, G., & Woodruff, J. (2008). The financial crisis: An interview with George Soros. *The New York Review of Books*. Retrieved from <http://www.nybooks.com/articles/2008/05/15/the-financial-crisis-an-interview-with-georgesoro/>
- Tetlow, G. & Stojanovic, A. (2018). Understanding the economic impact of Brexit. Institute for Government. Retrieved from: [https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/2018%20IfG%20%20Brexit%20impact%20\[final%20for%20web\].pdf](https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/2018%20IfG%20%20Brexit%20impact%20[final%20for%20web].pdf)
- Vasilopoulou, S., & Talving, L. (2018). British public opinion on Brexit: controversies and contradictions. *European Political Science*, 18(1), pp.134–142.
- Vickers, J. (2018). ‘Consequences of Brexit for competition law and policy’, *Oxford Review of Economic Policy*, 33(1), pp.70–80.
- Walter, S. (2020). EU-27 public opinion on Brexit. *Journal of Common Market Studies*, 59(3).
- Young, H. (1998) *This Blessed Plot: Britain and Europe from Churchill to Blair*, London: Macmillan
- Βασιλάκης, Ν. (2013). Παγκόσμια Κρίση και Διαρθρωτικές Μεταρρυθμίσεις: θεσμική αλλαγή στην Ε.Ε. και την Ελλάδα.
- Μαλινδρέτου, Π. Β. (1998). Χρηματοοικονομική Ανάλυση - Επενδύσεις. Εκδόσεις: Παπαζήση
- Παπαγιάννης, Δ. (2016). Ευρωπαϊκό Δίκαιο. (5η Έκδοση)
- Πουρναράκης, Ε. (2010). Διεθνής Οικονομική: μια εισαγωγική προσέγγιση.
- Ράικος, Α.Γ. (2006). Γενική Πολιτειολογία. Εκδόσεις: Σάκκουλας
- Τράπεζα Πειραιώς (χ.χ.). Κίνδυνοι που σχετίζονται με τα υπο επένδυση χρηματοπιστωτικά μέσα. Retrieved from: file:///C:/Users/PC/Downloads/Kindinoi_xrimatopistotikon_meson-update.pdf
- Υπουργείο Εξωτερικών. (2021). Τι είναι το BREXIT; Επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με θέματα που αφορούν την έξοδο του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Retrieved from: <https://brexit.gov.gr/ti-einai-to-brexit/>
- Χριστοφόρου, Β. (2011). Η χρηματοπιστωτική κρίση και η εποπτεία των χρηματαγορών.